

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Suojaavat ja haavoittavat aikuiset hatkassa olevien nuorten kokemuksissa

Eliisa Yli-Parkas,
Y2402624
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2026

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Suojaavat ja haavoittavat aikuiset hatkassa olevien nuorten kokemuksissa

Tekijä(t): Eliisa Yli-Parkas

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Sosiaalityö

Ohjaaja: Tarja Orjasniemi

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 57 sivua

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tässä pro-gradu tutkielmassa oli tavoitteena tarkastella aikuisten roolia hatkassa olevien nuorten kokemuksissa. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, millaisena aikuisten muodostamat järjestelmät näyttäytyvät hatkassa olevien nuorten kokemuksissa. Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jonka analyysi on tehty sisällönanalyysinä. Tutkimuksen aineistona oli kaksi valmista aineistoa, jotka oli kerätty nuorilta, joilla oli kokemusta hatkaamisesta. Tutkimusportaali Aila-tietokannan aineisto on kerätty aiemmin tehdyn pro gradu tutkielman aineistoksi. Valmis aineisto koostuu nuorten kirjoittamista kokemuksista hatkareissuista. Aineisto koostuu 34 omakohtaisia hatkaamiskokemuksia käsittelevästä vapaamuotoisesta kirjoituksesta. Pesäpuu ry:n Hatkassa -tutkimushankkeen tuottama aineisto on kerätty työpajassa, jossa nuoret ja läheiset kirjoittivat kokemuksiaan sijaishuollon luvattomista poissaoloista. Aineisto sisältää 27 nuorten ja heidän läheistensä tuottamaa kertomusta hatkassa olosta.

Tutkielman tulosten perusteella aikuisten järjestelmät tuottavat sekä suojaa ja turvaa, mutta myös haavoittavia, kasvua ja kehitystä vaarantavia kokemuksia. Aikuisten turvaa tuovissa järjestelmissä aikuisten rooli on nuorta suojaava ja kasvua ja kehitystä tukeva. Aikuisten haavoittavat järjestelmät sen sijaan altistavat hatkassa olevan nuoren useille riskitekijöille sekä kasvua ja kehitystä vakavasti vaarantaville olosuhteille. Tutkielman johtopäätöksenä voitaisiin todeta, että aikuisten rooli hatkassa olevien nuorten kokemuksissa on kahtiajakautunut ja vaikuttaa keskeisesti nuorten kokemuksiin suojelluksi tai vahingoitetuksi tulemiseen.

Avainsanat: sijaishuollosta luvatta poistuminen, aikuisten rooli nuorten kokemuksissa, suojelun ja haavoittuvuuden kokemukset

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Haavoittuvassa asemassa olevat lapset lastensuojelun asiakkaina	5
2.1	Lapset ja nuoret lastensuojelun sijaishuollossa	5
2.2	Hatkaaminen ja haavoittavassa asemassa olevat nuoret	11
3	Systeemiteoreettinen lähestymistapa systeemejä jäsentämässä	19
3.1	Systeemiteorioiden peruslähtökohtia	19
3.2	Ekologinen kommunikaatioteoria	21
4	Tutkimuksen toteuttaminen	26
4.1	Tutkimustehtävä ja sitä tarkentavat tutkimuskysymykset	26
4.2	Tutkimusaineisto	26
4.3	Aineiston analyysi	27
4.4	Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio	33
5	Tutkimuksen tulokset	36
5.1	Perhe ja läheisverkosto hatkan mahdollistajina ja katkaisijoina	36
5.2	Sijaishuoltoyksikön turvalliset ja turvattomat aikuiset	37
5.3	Viranomaisten ristiriitainen rooli hatkassa olon aikana	41
5.4	Vahingolliset aikuiset nuorten haavoittajina	44
6	Johtopäätökset ja pohdinta	47
	Lähteet	51

1 Johdanto

”Omille teilleen lähteneen nuoren ei kuulu antaa hortoilla kaupungin yössä. Kiva aikuinen, joka osuu ”sattumalta” paikalle ja tarjoaa yösijaa, ei ehkä ole paikalla vahingossa. Hän on kenties hakenut juuri sellaista maleksijaa, jolla ei ole yöpaikkaa, ruokaa eikä rahaa. Jos tällaisesta alaikäisestä ottaa kopin pahantahtoinen aikuinen, joka tarjoaa kotimatkan sijasta lämpimän yösijan lisäksi päihteitä ja edellyttää saavansa vastapalvelukseksi seksiä, nuoren turvaverkko on romahtanut täydellisesti. Häntä ei saa unohtaa, sillä häntä voidaan pitää huumattuna tai jopa vankina. Hatkaava lapsi on lapsi, jonka turvaverkko on pettänyt pahemman kerran.” (Alasalmi 2023.)

Näin kirjoittaa Lastensuojelun keskusliiton Lapsen maailma -lehden kolumnissa Päivi Alasalmi. Hän tiivistää hatkaamisen vahingollisen ja vaarallisen puolen, jossa aikuisten turvaa tuovien järjestelmien pettäminen altistaa nuoret pahuuden kohtaamiselle.

Sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä kutsutaan lastensuojelutoimijoiden keskuudessa ”hatkaamiseksi”. Hatkaamista ei tilastoida systemaattisesti, mutta arviolta vuonna 2020 luvattomia poissaoloja oli 3733. (Isoniemi 2023, 7.) Hatkaaminen on usein toistuvaa ja kasautuu samoille lapsille. Eri tutkimusten perusteella arvioidaan 7–15 prosenttia lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista hatkaa josain sijoituksen vaiheessa. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 12; Haapala ym. 2023, 6; Isoniemi 2023, 36; Lehtonen & Telen 2013, 18.)

Hatkaaminen ilmiönä on tällä hetkellä varsin ajankohtainen aihe. Mediassa uutisia on ollut Helsingin Sanomissa, jonka artikkelissa on tuotu esille hatkaavien nuorten joutumisesta usein rikosten uhreiksi (HS ”Pakko löytää yösija” 18.7.2026). Lisäksi hatkaamiseen liittyvien, tunnistettujen haasteiden ratkaisemiseksi on tulossa lakimuutoksia lastensuojelulain kokonaisuudistuksen myötä. Käynnissä olevalla lastensuojelulain kokonaisuudistuksen tarkoituksena on uudistaa lainsäädäntöä sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten ja nuorten osalta (HE 149/2025).

Lastensuojelulain kokonaisuudistus etenee kahdessa osassa ja etenkin sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen ja sinne palaamatta jäämiseen liittyviä lakimuutoksia astuu voimaan jo 1.10.2026. Muutosten tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta tasapainoiseen

kehitykseen ja suojeluun sekä vahvistaa viranomaisten ja lastensuojelulaitosten toimivaltuuksia tilanteissa, joissa lapsi poistuu luvatta sijaishuoltopaikastaan. Lakimuutosten tarkoituksena on nopeuttaa luvatta poistuneen lapsen palauttamista sijaishuoltopaikkaansa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2026.)

Ajankohtaisuudestaan huolimatta, hatkaaminen on samanaikaisesti myös yksi lastensuojelun historian vanhimpia ilmiöitä. Esimerkiksi Kukkonen on väitöskirjassaan ”Pahantaisesta kelpo mieheksi: Tutkimus rangaistusten käytöstä Koivikon kasvatuslaitoksessa toiminnan alkuvaiheissa vuosina 1885-1920” (2025) analysoinut varhaisimpien koulukotien kirjepäiväkirjoja 1900-luvun alkukymmeniltä, jolloin karkaaminen koulukodista selitettiin lapsen omaehtoisena käytöksenä ja sen nähtiin liittyvän sekä ennen laitokseen tuloa edeltävään omaehtoiseen elämäntyyliin, jossa karkaavan nuoren ei nähty taipuvan laitokasvatuksen sääntöihin. Karkamiseen kohdistui myös ympäröivän yhteiskunnan paine, koska karkaavat nuoret haluttiin pian pois kylän rauhaa häiritsemästä. Karkumatkasta annetut rangaistukset olivat kovia.

Lastensuojelulla on pitkä historia ja eri aikoina käsitys lastensuojelusta, lapsesta ja lapsen asemasta on vaihdellut, mutta pysyvää on ollut käsitys siitä, että lasten suojeleminen on aikuisten vastuulla (Eronen 2012,14). Jokaisella lapsella on erityinen oikeus kasvaa olosuhteissa, jotka turvaavat hänen etunsa, jossa hänen tarpeisiinsa vastataan ja joilla voidaan tukea tasapainoista kehitystä (Saastamoinen 2020, 2). Lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen on vahvasti lainsäädännössä turvattu lastensuojelulaissa (13.4.2007/417), jonka 1 §:ssä on määritelty lain tarkoituksiksi turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Lastensuojelulain 417/2007 40 §:ssä on määritelty tilanteet, joissa lapsen turvallinen kasvu ja kehitys vaarantuu ja edellyttää hyvinvointialueelta lapsen huostaanottoa ja sijaishuollon järjestämistä. Suomessa vuonna 2025 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17 100 lasta, eli 1,6 prosenttia kaikista lapsista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2026). Lapsen sijaishuollon toteuttaminen on yhteiskunnalle annettua erityistä lapsen suojelun tehtävää. (Saastamoinen 2020, 2.) Tästä syystä lapsella on oikeus vaatia yhteiskunnalta suojelua silloin, kun hänet on kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon sijoitettu (Mayer & Pearson 1975). Julkisen vallan ottaessa lapsen huostaan ja sijoittaessaan hänet sijaishuoltoon, ottaa julkinen valta lähtökohtaisesti vastuun turvallisten kasvuedellytysten toteutumisesta

ja siitä, että lapsen hyvinvointi kohenee sijoituksen myötä (Heino 2020, 17; Kääriälä & Hiilamo 2023, 195).

Tätä suojelun tehtävää haastaa sijaishuollosta luvatta poistuminen, mikä vie nuoret läheisten ja viranomaisten ulottumattomiin ja turvan tavoittamattomiin. Sijaishuollosta luvatta poistuminen asettaa jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevan nuoren aina alttiiksi vaaralle. Sijaishuollosta luvatta poistuminen on lastensuojelun sosiaalityön haastavimpia aiheita ja kysymyksiä kautta aikojen ja joihin on pyritty löytämään keinoja niiden ehkäisemiseksi, hatkojen lyhentämiseksi ja nuorten auttamiseksi. (Hoikkala 2020.)

Eduskunnan oikeusasiamies on todennut vuoden 2023 toimintakertomuksessaan, että viimeisen kymmenen vuoden aikana lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen on kasvanut selvästi (EOA 2023). Yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussutkin esille tarve turvata näitä lapsia ja nuoria vielä paremmin ehkäisemällä sijaishuoltopaikasta luvatta lähtöä, poissaoloa ja sijaishuoltopaikkaan takaisin palaamista (Haapala ym. 2025).

Suomalaisen lastensuojelun sijaishuoltoa koskevaa tutkimustietoa on varsin vähän ja satumanvaraisesti (Tiili 2020, 94), joten myös sijaishuoltopaikasta luvaton poissaolemista, eli hatkaamista on tutkittu Suomessa vähän ja etenkin tieto lasten näkemyksistä ja kokemuksista on tästä syystä niukkaa (Isoniemi 2023, 7). Tutkimustiedon puutteen vuoksi hatkanneiden lasten kokemukset jäävät varjoon päätöksenteossa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, vaikkakin hatkanneiden lasten tunnistetaan aiheuttavan paljon viranomaistyötä ja palveluntarvetta (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 8).

Tuorein raportti hatkaamisen tilannekuvasta Suomessa on tehnyt Pesäpuu ry hankkeen raportti, jonka tavoitteena oli tutkia hatkaamista ilmiönä 2020-luvun Suomessa. Lisäksi Kekkonen & Pekkarinen ovat julkaissut analyysin ”Hatkassa lapsen silmin” (2024), mikä on osa lapsistrategian toimeenpanoa. Isoniemi (2019;2023) on julkaissut tutkimuksia poliisin näkökulmasta hatkassa olevien nuorten tilanteesta.

Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa tietoa ja tutkia nimenomaan hatkaamista lasten ja nuorten näkökulmasta, heidän kertomien kokemusten ja eletyn elämän kautta. Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, miten aikuisten rooli lapsen ja nuoren suojelijana toteutuu tilanteessa, jossa lapsi tai nuori poistuu luvatta sijaishuollosta. Tutkielmani näkökulmana on erityisesti se, millä tavoin aikuisten, niin yksityisten ihmisten kuin vi-

ranomaisten rooli näkyy heidän hatkakokemuksissaan. Tutkielman tiedon tuotannon intressinä on tarkastella rakenteellisia tekijöitä hatkassa olevien nuorten auttamiseksi viranomaisyhteistyönä ja millä tavalla se näyttäytyy nuorten näkökulmasta.

Tämän tutkielman keskeisenä teemana on tarkastella hatkaamista, johon kietoutuu turvan ja suojelun sekä niiden pettämisen aikuisten luomassa järjestelmässä, mikä lähtökohtaisesti on lasta suojelevaksi tarkoitettu. Suojelun ja kontrollin tasapainottelu on keskeistä, kun hatkaamista tarkastellaan ilmiönä. Pekkarinen (2010) on väitöskirjassaan tätä ilmiötä kuvannut sosiaalityölle tunnusomaisena ristiriitaisuutena ja siitä seuraavan jatkuvan reflektion vaatimuksena. Hän tunnistaa sosiaalityössä alati läsnä olevan jännitteen, jossa kontrollin ja sosialisoinnin sekä toisaalta tuen ja suojelun ulottuvuudet törmäävät sosiaalityön käytännössä jatkuvasti toisiinsa.

Idea tutkielman aiheeseen heräsi sosiaalityöntekijän sijaisuutta tehdessäni sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kanssa ja kuullessani heidän kertomuksiaan sijaishuoltoajoista ja hatkassa olemisesta. Kokemuksissa korostuvat usein hatkaan lähtemisen pakottava tarve sekä siellä kasvua ja kehitystä vaarantaneet kokemukset. Nämä herättelivät ajattelemaan hatkassa olevien nuorten asemaa ja heidän olemistaan suojelun ulottumattomissa.

Teoreettinen viitekehys rakentuu kahdesta osasta, joissa ensimmäisessä teoreettinen viitekehys muodostuu lastensuojelusta luvatta poistumiseen liittyvään käsitteistöön. Teoreettisessa viitekehyksessä lastensuojelulain, lastensuojelun tarkoituksen ja periaatteiden, kuten lapsen edun käsitteiden avaaminen on edellytys sille, että sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista voidaan tarkemmin käsitellä.

Toisen osan teoreettisesta viitekehyksestä muodostaa Niklas Luhmannin ekologisen kommunikaation teoria, mikä on yksi systeemiteorian suuntauksista. Ekologisen kommunikaatioteorian avulla tunnistan niitä järjestelmiä, joita hatkassa olevien nuorten ympärillä on. Vaikka ekologinen kommunikaatioteoria on alun perin luotu kuvaamaan yhteiskunnan sisällä olevia järjestelmiä, kuten politiikkaa, uskontoa ja oikeutta, näen sen käyttökelpoisuuden myös hatkassa olevien nuorten kokemuksissa nousevien aikuisten muodostamisen järjestelmien hahmottamisessa. Avaan ekologisen kommunikaation teoriaa tarkemmin luvussa kolme.

2 Haavoittuvassa asemassa olevat lapset lastensuojelun asiakkaina

2.1 Lapset ja nuoret lastensuojelun sijaishuollossa

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 6 §:ssä on määritelty, että lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18- vuotiasta ja nuorena 18–22-vuotiasta. Tästä syystä nuoret sanana tai nuoruus ilmiönä eivät paikannu yleisesti lastensuojelun tutkimuksissa (Heikkinen 2007). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tukia sijaishuollosta hatkanneiden kokemuksia. Sijaishuollosta luvatta poistumista ja sinne palaamatta jättämistä alkaa esiintyä yleensä 14-vuotiaasta ylöspäin, ollen tavallisinta 15–17-vuotiaana (Isoniemi 2019, 135). Sen vuoksi olen valinnut tässä tutkimuksessa käyttää myös alle 18-vuotiaista termiä nuoret teoreettisessa viitekehyksessä sekä aineiston analyysivaiheessa. Sen lisäksi teoreettisessa viitekehyksessä niissä kohdissa, joissa viitataan lastensuojelulakiin, käytän lain hengen ja tekstin selkeyden mukaan termiä lapset, jolloin tarkoitan sekä lapsia että tutkimukseni kohteenani olevia nuoria.

Lastensuojelun tärkeä tehtävä on tukea haavoittuvimmassa asemassa olevia lapsia ja perheitä (Kääriälä & Hiilamo 2023, 195). Lastensuojelulain 3 §:ssä (12.2.2010/88) on määritelty lastensuojelun olevan lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelua, jota toteutetaan laatimalla asiakassuunnitelma ja järjestämällä tuen tarpeisiin vastaavia avohuollon tukitoimia. Lastensuojelulain tavoite on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun lukeutuvat lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä niihin liittyvät sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 3 § 12.2.2010/88.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tavoitteena on ensisijaisesti edistää ja tukea lapsen kehitystä ja terveyttä sekä vahvistaa lapsen hoito- ja kasvatustavastuussa olevan henkilön kasvatus-tehtävää (Araneva 2022, 439).

Avohuollon tukitoimien ensisijaisuuden periaate kuitenkin väistyy tilanteessa, jossa sijaishuollon järjestäminen viipymättä on lapsen edun kannalta välttämätöntä (LSL 38 & 40§). Lapsen kiireellisestä sijoituksesta on säädetty lastensuojelulain 38 §:ssä (30.12.2014/1302). Lapsen kiireellinen sijoitus on ensisijaisesti tarkoitettu tilanteisiin, jossa lapsi on välittömässä vaarassa tai sijoitukselle on muutoin kiireellinen ja pakottava tarve. Kiireellinen sijoitus on turvaamistoimenpide, mikä korostaa lapsen välitöntä vaarassa oloa. (Räty 2019, 344.)

Suomessa lastensuojelu on julkisen vallan hoitama tehtävä, josta vastuussa ovat hyvinvointialueet. Tilanteessa, jossa avohuollon tukitoimet todetaan riittämättömiksi tai niiden katsotaan olevan riittämättömiä turvaamaan lapsen etua, on lapsi otettava lastensuojelulain 40 §:n (8.7.2022/610) mukaan hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto. Perusteina ovat puutteet lapsen huolenpidossa tai sellaiset kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekee muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellä. Näin ollen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittamisen tarkoituksena on turvata lapsen kasvuolosuhteet ja kehitys sekä ehkäistä näitä vaarantavia olosuhteita.

Lapsen ja nuoren etu on käsitteenä moniulotteinen ja samalla läpileikkaava teema. Lasten ja nuorten kannalta tärkein ihmissoikeussopimus on Yhdistyneiden Kansakuntien (1959) lapsen oikeuksien sopimus, jossa säädetään lapsen oikeuksista. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artikla 1 kappale velvoittaa sosiaalihuollon viranomaista asettamaan lapsen edun ensisijaiseksi ratkaisukriteeriksi kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen perus- ja ihmisoikeutena on turvattu oikeus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa muodostuu kolmesta toisiaan täydentävästä kohdasta, joita ovat lapsen oikeus saada mielipiteen muodostamisen kannalta tarpeellista tietoa, lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteensä sekä lapsen oikeudesta saada mielipiteensä otetuksi huomioon omassa asiassaan. (Araneva 2022, 301–302; YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1959.)

Lapsen sijaishuollon toteuttamisessa on huomioitava sen olevan osa yhteiskunnalle annettua erityistä lapsen suojelun tehtävää (Saastamoinen 2020, 2). Jotta lapsen edun mukainen sijaishuolto toteutuisi, on lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen perustuslain 22 § mukaisesti välttämätön vaatimus ja lähtökohta. Lisäksi perustuslain 124 §:ssä säädetään, ettei julkisen hallintotehtävän antaminen viranomaisorganisaation ulkopuolelle saa vaarantaa yksilön perus- ja ihmisoikeuksia eikä oikeusturvaa. Sijaishuollon aikana noudatetaan soveltuvin osin myös muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on myös jo ennen lapsen sijoittamista sijaishuoltoon varmistuttava siitä, että sijaishuollon toteuttaja on tietoinen lainsäädännön asettamista sijaishuollon toteuttamista koskevista raameista, jotka säättävät lastensuojelun sijaishuollon edustajan tehtävän sisällön ja oikeudellisen aseman lapsen sijaishuollossa. (Araneva 2022, 579–580.)

Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien täysimääräinen toteutuminen edellyttää aikuisväestön aktiivisia toimenpiteitä. Lastensuojelun sijaishuollossa vastuu lapsen edun toteutumisesta on julkisella vallalla, jonka tulee huomioida lapsen oikeudet lainsäädännön, hallinnon ja lainkäytön tasolla. (Araneva 2022, 32.) Vastuu lapsen edun turvaamisesta on lastensuojelulain (13.4.2007/417) 24 §:n mukaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. Hänen on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin. Lapsen etua tulee arvioida lastensuojelulain 4 §:n 2 momentin arviointiperusteet huomioon ottaen myös erityisesti suhteessa lapsenhuoltolain 1 §: mukaiseen huoltoon silloinkin, kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. (Araneva 2022, 580; HE252/2006vp, 117.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4 §:n mukaan lapsen etu on lastensuojelun keskeinen periaate, mikä on otettava huomioon sekä lastensuojelun tarvetta arvioitaessa että sitä toteutettaessa. Jotta sijaishuollon voidaan osoittaa olevan lapsen edunmukainen, on pystyttävä vertailemalla osoittamaan sen edunmukaisuus verrattuna kotiin jäämiselle, lastensuojelulain 4 §:n 2 momentissa tarkoitetun tavoin avoimesti ja näkyvästi. Lapsen etua arvioitaessa kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaisivat parhaalla mahdollisilla tavalla lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärrystä, hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. (LSL 4 §; Araneva 2022, 499–501.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 10:n luvussa säädetään sijaishuollosta. Sijaishuoltoa koskevia yleisiä säännöksiä sisältävät pykälät 49§-52§, joissa määritellään sijaishuolto, sijaishuoltopaikan valinta, lapsen terveydentilan tutkiminen, yhteistyö sijaishuollon aikana sekä sivistykselliset oikeudet sijaishuollon aikana. Lastensuojelulain on 49 §:n (12.2.2010/88) mukaisen määritelmän mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:n (12.2.2010/88) tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (LSL 57§). Teini-iässä sijoitettujen lasten tyypillisin sijoituspaikka on lastensuojelulaitos (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 41).

Lapsen asemasta sijaishuollossa säädetään lastensuojelulain (417/2007) 10 luvussa, jossa säädetään sijaishuollosta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava

tietojen antamisesta lapselle ja mahdollisuudesta keskusteltuun 53 §:n mukaisesti. Sijais-huollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioden, miksi hänet on otettu huostaan sekä kerrottava niistä toimista, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Lapsella on oikeus henkilökohtaiseen, kahdenkeskiseen tapaamiseen hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän tai muuta lastensuojelun työntekijän kanssa. Lapsella on oikeus kahdenkeskisiin keskusteluihin koskien häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista. Lapsen asemasta säädetään myös 54 §:ssä, jossa säädetään, että sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle tärkeitä läheisiä henkilöitä. Lapsella ja nuorella on sijaishuollon aikana oikeus käyttövaroihin (LSL 55 §).

Lapsen asemaan on kiinnitettävä huomiota lapsen sijaishuollon toteutuksessa myös haavoittuvuuden näkökulmasta. Lapsuutensa sijaishuoltopaikassa viettävä lapsi on aina erityisen haavoittuvassa asemassa oleva, jolla ei ole mahdollisuutta elää ja kasvaa omassa kodissaan ja on sen vuoksi kodin ulkopuolisten aikuisten avun ja tuen tarpeessa. (Saastamoinen 2020, 2; Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 50.) Lisäksi lastensuojelun interventiot sekä niihin johtaneet tilanteet perheessä ovat saattaneet jo vaikuttaa siihen, ettei lapsella ole juuri syytä luottaa aikuisiin ylipäättään. Saattaa olla, että lapsen elämässä on ollut lukuisia tilanteita, joissa aikuinen on pettänyt lapsen luottamuksen. (Peltonen 2018, 108.)

Lapsen haavoittuvuutta lisää se, että sijaishuollossa asuva lapsi on saattanut kokea jopa useamman vuoden kestäneen traumaattisen, turvattoman ja hyvinvointia vaarantaneen ajanjakson (Saastamoinen 2020, 2). Sijoituksen taustalla olevat syyt voivat liittyä lapseen kohdistuvaan kaltoinkohteluun tai lapsen välitön kasvuympäristö on ollut väkivaltainen (Tiili 2020, 102). Kansainvälisissä tutkimuksissa on arvioitu, että jopa suurin osa kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista täyttää kompleksisen trauman kriteerit, jotka ovat syntyneet monimuotoisista ja pitkäkestoisista haitallisista kokemuksista. (Greeson ym. 2011, 103). Usein ennen teini-ikää kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten vanhemmilla on tutkimusten mukaan todennäköisemmin vanhemmuutta kuormittavia tekijöitä, kuten psykiatrinen diagnoosi, matala sosioekonominen asema, varhainen vanhemmuus ja terveysongelmia. Sen sijaan lähes kaikilla teini-iässä sijoitetuilla oli yksi tai useampi lasta haavoittava tekijä, kuten kouluakäymättömyys, mielenterveyden pulmat, päihdehäiriöt tai rikollinen käyttäytyminen. (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 43–44.)

Lisäksi lapsen oma paha olo, ahdistus tai tunteiden säätelyn haasteet saattavat johtaa lapsen aggressiivisuuteen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen (Tiili 2020, 102). On huomiotava, että traumaattiset kokemukset eivät ajoitu ainoastaan sijoitusta edeltävään aikaan, vaan niitä esiintyy myös sijoituksen aikana ja sen jälkeen (Laajasalo & Manninen 2020, 118). Edellä mainitut lähtökohdat huomioiden lapsen sijaishuollon tulisi olla kokonaisvaltaista, jossa huolehditaan niin lapsen perushuolenpidosta, hyvinvoinnista, itsenäistymisen tukemisesta ja arjessa pärjäämistä, mutta myös korjaavaa (Saastamoinen 2020, 2).

Kuten todettua, on lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen tavoitteena on lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen turvaaminen. Tavoitteena on, että oikea-aikaisella ja onnistuneella sijaishuollolla lasten ja nuorten kasvu ja kehitys saadaan turvattua. Lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen sijaishuollossa on hänen laillinen, mutta myös moraalinen oikeutensa. Palvelujärjestelmässä toimivat aikuiset ovat vastuussa sijaishuollossa erityisen suojelun tarpeessa olevalle lapselle näiden oikeuksien toteutumisesta. Muussa tapauksessa yhteiskunnan voidaan katsoa epäonnistuneen lapsen suojelun tehtävässään. (Saastamoinen, 2020, 2.)

Kuitenkaan aina sijaishuollolla ei päästä toivottuihin päämääriin ja lapsen suojelu ei onnistu täysin. Kääriälän (2021, 287) on tutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia lapsia ja nuoria yhteiskunnassamme. Hiitola (2009, 52) on tutkimuksessaan havainnut, että haavoittuvimmassa asemassa elämästä selviytymisen suhteen olivat teini-iässä sijaishuoltoyksikköön sijoitetut, väkivaltaa kokeneet nuoret. Heillä arvoitiin olevan kasautuneita riskitekijöitä, jotka haastoivat myöhemmin elämästä selviytymiseen.

Lapsen luvatta poistuminen sijaishuollosta johtaa usein tilanteisiin, joissa on harkittava lapsen oikeuksien rajoittamista rajoitustoimenpiteillä lapsen edun nimissä. (Lehtonen & Télen 2013, 5). Rajoitustoimenpiteillä puututaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteet eivät ole vain juridisia ratkaisuja vaan kytkeytyvät tiiviisti lastensuojelun institutionaaliseen tehtävään, mikä on sidoksissa aikaan, paikkaan ja yhteiskunnan kontekstiin. Lapsen perusoikeuksiin ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvä tematiikka on käynnissä olevan lainsäädäntöuudistuksen keskiössä. (Järvinen & Repo 2025, 1155.) Rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tarkoituksena on varmistaa huostaanoton tarkoituksen toteutuminen, lapsen tai toisen henkilön suojaaminen tai merkittävän omaisuusvahingon estäminen. Rajoitustoimenpiteen ja sen toteuttamistavan on oltava aina lapsen edun mukaisia ja perusoikeuksien rajoittamisen on perustuttava aina lakiin. Rajoitusten on oltava

tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisiksi määriteltyjä. (Räty 2022, 687–704; Lastensuojelulaki 11 luku.)

Lastensuojelulain 11:sta luvussa on säädetty rajoituksista sijaishuollossa. Lastensuojelun sijaishuollossa rajoitustoimenpiteillä puututaan muun muassa lapsen ja nuorenhenkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan, sananvapauteen ja omaisuuden suojaan sekä lapsen sivistyksellisiin oikeuksiin. (Räty 2022, 687). Rajoitustoimenpiteet eivät ole tarkoitettu rangaistuksiksi vaan lapsen ja nuoren turvaamiseksi. Lastensuojelulain 11 luvun rajoitussäännösten keskeinen tavoite on turvata kaikkien sijaishuoltopaikoissa asuvien lasten oikeus turvalliseen sekä laadukkaaseen hoivaan ja huolenpitoon. (Saastamoinen 2020, 11.) Suojelullisen näkökulman kautta rajoitustoimenpiteiden toteutumisessa korostuu kohtaaminen lapsen ja sijaishuollon työntekijöiden välillä. Parhaimmillaan luottamuksellinen suhde ja avoimuus lapsen ja sijaishuollon työntekijän välillä voi ehkäistä rajoitustoimenpiteitä tai tehdä rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteista enemmän suojelullisesti korostuneita kuin vallan ja kontrollin tilanteita. Tällöin rajoitustoimenpide näyttäytyykin ennen kaikkea aikuisen vastuunkantona lapsen hyvinvoinnista. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 667.)

Rajoitustoimenpiteitä ei voi käyttää kevyin tai mielivaltaisista perusteista. Rajoitustoimenpide ei voi myöskään olla toistuva tai kaavamainen. Rajoitustoimenpiteistä on säädetty tarkkaan ja yksityiskohtaisesti lastensuojelulaissa. Rajoituksen tulee olla lapsen edun, iän ja kehitystason mukainen, sen tulee olla perusteltavissa lapsen hoidolla ja huolenpidolla. Rajoituksen käyttämisen tulee olla välttämätöntä lapsen tai muiden henkilöiden turvaamiseksi, rajoituksen tulee olla myös oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun nähden. Lisäksi lapsen oma mielipide tulee kuulla ennen rajoitustoimenpidettä. Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain, jolleivät lievemmät keinot ole tilanteeseen soveltuvia. (Lastensuojelulaki 417/2007 11 luku; Saastamoinen 2020, 11.)

Eduskunnan oikeusasiamies ottaa tarkasteluunsa kaikki sellaiset rajoitustoimenpiteet, joita esitetään kantelu. Tilanteessa, jossa rajoitustoimenpiteen katsotaan olleen lainvastainen, antaa oikeusasiamies siitä huomautuksen. Lastensuojelulaitoksen lasten ja nuorten tulee olla informoituja siitä, että heillä on valitusmahdollisuus rajoitustoimenpiteistä. Rajoitustoimenpiteiden käytön tulee olla niin tarkasti perusteltua ja dokumentoitua, että rajoitustoimenpiteen kohteena ollut alaikäinen voi tehdä kantelun tilanteesta. (Lähtenmäki & Saarholm 2024, 53; Saastamoinen 2020, 12.)

2.2 Hatkaaminen ja haavoittavassa asemassa olevat nuoret

Hatkaaminen käsitteenä kiinnittyy sijaishuollon kontekstiin. Jotta nuori voi hatkata, on hänen kasvunsa ja kehityksensä ensin vaarantunut kotona, jotta edellä mainituin perustein, lastensuojelulain 417/2007 40 §:n mukaan hänet on otettu huostaan ja sijoitettu sijaishuoltoon. Hatkaamisen taustalla on aina tehty päätös joko lapsen huostaanotosta (lastensuojelulaki 40 §), lapsen kiireellisestä sijoituksesta (lastensuojelulaki 38 §) tai lastensuojelun avohuollon tukitoimena lastensuojelulaki 37 § (Lastensuojelulaki 417/2007; Isoniemi 2019, 9). Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ei ole kuitenkaan vapausrajoitus, joten lapsen poistumista lastensuojelulaitoksesta ei voi estää ovia lukitsemalla (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 51). Kun lapsi poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta tai jättää palaamatta ennalta sovitusti luvallisen poissaolon jälkeen, kutsutaan ilmiötä hatkaamiseksi (HE 149/2025). Lisäksi hatkaaminen kuvaa kaikkea sitä toimintaa, kun lapsi on poissa sijaishuoltopaikastaan. Termi luvaton sijaishuoltopaikasta poissaoleminen kattaa myös muun muassa tilanteen, jossa nuori on lähtenyt kotoaan ja siitä on tehty kiireellisen sijoituksen päätös. (Isoniemi 2023, 10.)

Kansallisella tasolla hatkaamisen määriä tai virka-apupyynnöistä seurannutta toimintaa ei tilastoida, eikä sitä seurata tai kerätä tietoa systemaattisesti kenenkään toimesta. Tämän vuoksi tietoa hatkaamisesta on hyvin rajallisesti saatavilla. Toisaalta myöskään hatkaamistilanteisiin liittyen toimintatapojen, kuten tilastoinnin kehittämiseksi ei ole osoitettu voimavaroja. (Haapala ym. 2023, 56.)

Hatkaaminen on ilmiönä monitahoinen sosiaalinen ongelma (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 4). Se nähdään sitkeänä ja vaikeana ratkaista, koska sitä ylläpitävät useat toisiinsa kietoutuneet tekijät, joita ovat esimerkiksi koetut traumat, perhesuhteiden katkeaminen, toistuvat sijoitukset ja palvelujärjestelmän rajoitteet. Hatkaamisen ehkäisemiseen ja vähentämiseen ei sen vuoksi ole löytynyt toimivia ratkaisuja. (Byers ym. 2023, 807.) Hatkassa oleva nuori on monin tavoin suojaton ja ”kadun lakien” armoilla. (Lähtenmäki & Saarholm 2024, 51). Hatkaamisen aikana lapsi on myös tarvitsemansa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen saavuttamattomissa (HE 149/2025).

Hatkaaminen tulisi nähdä myös yhteiskunnallisiin ongelmiin liittyvänä ilmiönä, joka liittyy nuorisoriikollisuuteen, uhriutumiseen, ennen aikaisiin kuolemiin ja tapaturmiin (Isoniemi 2023, 80). Nuorten rikollisuuden ehkäisyn näkökulmasta hatkaaminen näyttäytyy isona ongelmana. Varsinkin alle 15-vuotiaiden tekemiä epäiltyjä pahoinpitely- ja ryöstörikoksia tulee aiempaa enemmän poliisin tietoon. (Heiskanen 2024, 4.) Sijaishuollosta

hatkaaminen lisää merkittävästi riskiä ajautua rikoskierteeseen (Sarri ym. 2016, 1986). Suomessa alaikäisten rikollisuuden ehkäisy ja rikoksia tekevien lasten hoito on lastensuojelun vastuulla. Rikoksia tekevälle alaikäiselle tarjotaan ensin avohuollon tukitoimia, mutta tarpeen mukaan hänet voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, jolloin sijoittamisen yhtenä keskeisenä tavoitteena on saada lapsen rikoskierre katkaistua. Aina rikoskierrettä ei saada pysäytettyä ja huostaanotettu lapsi jatka tai jopa kiihdyttää rikosten tekemistä esimerkiksi hatkamatkoillaan. (Lähteenmaa & Saarholm 2024 49.)

Yksiselitteistä syytä hatkaamiselle ei ole, mutta Croslandin ja kumppaneiden (2018, 40–41) tekemän tutkimuksen mukaan osa nuorista lähtee hatkaan pakoon turvattomista ja heille sopimattomista sijaishuoltopaikoista, osa taas kaipaa ystäviään ja perhettään, jolloin motiivi lähteä on yhteyden ja turvallisuuden tunteen kaipuu. Kekkonen ja Pekkarinen (2024, 21) ovat tutkimuksessaan tehneet samansuuntaisia havaintoja. Yleisin syy hatkaamiselle oli tutkimuksen mukaan sosiaaliset suhteet, jolloin lapsi halusi tavata läheisiään. Myös huoli läheisistä tai riidat läheisten kanssa olivat syitä hatkaan lähtemiselle. Byers ja kumppaneiden (2023, 18) tutkimuksen mukaan toisaalta myös perheen tuen puute ja puutteelliset ihmissuhteet näyttivät lisäävän hatkaamista. Myös toistuvat sijaishuoltopaikkojen vaihdokset estävät myös kiinnittymistä sijaishuoltoon. Sijaishuoltopaikkaan liittyvät negatiiviset kokemukset, yksityisen tilan menettäminen ja eläminen julkisessa kodissa vaikuttavat sijaishuoltoon asettumiseen. (Löfblom ym. 2024, 376.)

Hatkaan lähtemisen riskitekijöitä voidaan nähdä olevan nuoreen liittyvät riskitekijät, kuten aiempi rikollinen käyttäytyminen, terveyteen liittyvät tekijät, kuten mielenterveyden haasteet sekä sopeutumisvaikeudet (Zhang & Chen 2026, 5). Hatkaamisen taustalla vaikuttavia syyt liittyvät myös erilaisten tunnekokemusten, kuten vapauden ja jännityksen kaipuuseen. Nuoret kaipaavat vapautta ja pyrkivät tavalliseen nuoruuteen, he tavoittelevat itsenäisyyttä lastensuojelulaitoksen kontrollista (Haapala ym. 2023, 182). Myös turvaton olo, tylsyys ja mieliala lisäsivät hatkaamisen todennäköisyyttä. Laitosolot vaikuttavat myös hatkaan lähtemiseen. Konfliktit sijaishuoltopaikassa, kuten riidat henkilökunnan ja toisten nuorten kanssa nähtiin hatkaamista edistäviksi asioiksi. Lisäksi riidat koulussa, kiusaaminen ja väkivalta olivat tällaisia tekijöitä. Laitoksen liian tiukat säännöt tai niiden puuttuminen sekä tahdonvastainen asuminen laitoksessa nostivat hatkaan lähtemisen riskiä. Päihteet ja osallisuus rikolliseen toimintaan vaikuttavat myös hatkaan lähtemiseen. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 4 & 21.)

Vallalla oleva näkökulma on, että hatkaamisen syynä ovat nuoreen liittyvät ominaisuudet tai syyt, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmat tai vapaudenkaipuu. Bartoszek & Herland (2024, 1118) puolestaan tarkastelevat tutkimuksessaan hatkaamista sosiaalisena ja institutionaalisenä ilmiönä, jossa hatkaaminen nähdään osana institutionaalista elämää, eikä nuoren poikkeavana käytöksenä. Heidän tutkimuksensa siirtää näkökulmaa nuorista sijaishuoltolaitoksiin ja siihen, mitä hatkaaminen kertoo laitoksista.

Hatkaamisen aikana lapset ja nuoret altistuvat useille kasvua ja kehitystä vaarantaville kokemuksille. Hatkassa ollessaan nuoret saattavat olla hengenvaarassa. (Haapala ym. 2023, 190). Kekkosen ja Pekkarisen (2024) tutkimuksen mukaan päihteet eivät ole keskeisin syy hatkaan lähtemiselle, mutta siitä huolimatta suuri osa lapista päätyy käyttämään päihteitä hatkassa ollessaan. Päihteiden käyttö puolestaan oli tutkimuksen mukaan yhteydessä muihin kielteisiin kokemuksiin, kuten väkivaltaan, rikoksiin ja seksuaaliväkivaltaan. Tutkimus osoittaa, että hatkan aikana väkivaltainen käyttäytyminen on yleisempää kuin pahoinpitelyn uhriksi joutuminen. Kyselyyn vastanneista tytöistä 29 prosenttia kertoi tulleen raiskatuksi ja joka viidennelle vastaajalle on tarjottu korvausta seksuaaliteosta. Kaupallistettu seksuaaliväkivalta oli vahvassa yhteydessä rikollisuuteen. Lisäksi tutkimuksessa selvisi osan lapsista kokeneen ihmiskauppaan liittyviä hyväksikäytön muotoja hatkassa ollessaan.

Hatkan aikana nuoret altistuvat järjestelmälliselle ja rikolliselle toiminnalle. Hatkassa oleva nuori on altis joutumaan ihmiskaupan uhriksi. (Haapala 2023, 118). Kansainvälisissä tutkimuksissa on tunnistettu hatkassa olevien nuorten joutuvan suurella todennäköisyydellä ihmiskaupan uhreiksi. Sosiaalityöntekijät, sijaishuollon työntekijät tai muut nuoren elämässä olevat ihmiset harvoin kuitenkin tulevat tietämään tai tunnistamaan nuoren joutumista ihmiskaupan uhriksi hatkassa ollessaan. (Pullman ym. 2020, 9.)

Hatkaamisen aikana tapahtuvien kielteisten kokemusten vuoksi hatkaamisen ehkäisy on tärkeää lapsen suojelun kannalta. Hatkaamista tapahtuu harvemmin, jos lapset ovat samaa mieltä sosiaalityöntekijän kanssa huostaanoton tarpeesta. Huostaanoton vapaaehtoisuus on puolestaan yhteydessä sijoituksen syihin ja tarpeisiin. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 4 & 13). Hatkaamisen ehkäisevänä tekijänä nousee hyvät ja kestävät perhesuhteet, jotka lisäävät vakautta ja ehkäisee hatkaan lähtemistä (Byers y. 2023, 18).

Araneva (2022, 654) nostaa esille, että huostassapidon lopettamisen lapsen edun mukaisuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös sijaishuollon tarkoitus ja mahdollisuus toteuttaa sitä. Sijaishuollon tarkoituksena on järjestää lapsen hoito ja kasvatus primäärin

kodin ulkopuolella lastensuojelulain 49 §:n 1 momentin mukaisesti siten, että lapsen kehitys ja hyvinvointi tulee turvatuksi lapsenhuoltolain 1 §:n mukaisesti. Tarkoitus ei käytännössä toteudu, jos lapsi on pitkäkestoisesti poissa sijaishuoltopaikasta tai poistuu toistuvasti luvatta sijaishuoltopaikastaan. Lapsen edun mukaisuuden arvioinnissa on tällöin kiinnitettävä erityistä huomiota syyhyn, jonka vuoksi lapsi on poistunut luvatta sijaishuoltopaikasta, ja siihen, onko syy korjattavissa siten, että lapsi sitoutuu paremmin sijaishuoltopaikkaan ja siellä annettavaan hoitoon ja kasvatukseen.

Jos lapsi poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta tai -paikoistaan siksi, että hän vastustaa voimakkaasti huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista, on tilanteen pitkittyessä ryhdyttävä pohtimaan, toteuttaako sijaishuolto tarkoitustaan ja onko se lapsen edun mukaista, jos se toimenpiteenä työntää lapsen yhteiskunnan marginaaliin ja kokonaan lastensuojelun ja aikuisten valvonnan ulkopuolelle. Jos syynä luvattomalle poistumiselle on taas esimerkiksi lapsen päihderiippuvuuteen liittyvä pakottava tarve käyttää päihteitä, sijaishuoltoa voidaan edelleen perustella lapsen edulla. (Araneva 2022, 654.)

Harrisin ynnä muiden (2025, 108) tutkimus haastaa perinteisen mallin, jossa hatkaamisen syinä nähdään hatkaan vetävät ja työntävät tekijät. Heidän tutkimuksensa mukaan hatkaaminen on niiden sijasta nuoren aktiivinen keino selviytyä ja saada kokea turvallisuuden ja kuulumisen tunteita, jotka ovat jääneet sijaishuollossa kokematta. Kekkonen ja Pekkarinen (2024, 13) näkevät myös hatkaamisen olevan tässä tapauksessa lapsen ja nuoren näkökulmasta rationaalista toimintaa, jonka avulla hän reagoi vallitseviin olosuhteisiin. Hatkaaminen ei myöskään aina johda riskikäyttäytymiseen tai uhrikokemuksiin. Se ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että hatkan aikana lapsi on turvan ulkopuolella ja samalla riippuvainen muiden avusta. Apu voi olla vilpittöntä tai hyväksikäyttävää.

Kekkonen ja Pekkarinen (2024, 32) tutkivat nuorten näkemystä siitä, miten sijaishuoltopaikassa oli toimittu heidän hatkattuaan. Suurin osa kertoi sijaishuoltopaikan olleen yhteydessä heidän vanhempiinsa. Hieman yli puolet kertoi, että poliisille oli tehty virkapupyyntö sosiaalityöntekijöiden kautta, hieman alle puolet vastaajista kertoi heistä tehdyn katoamisilmoituksen poliisille.

Hatkaaminen päättyy käytännössä silloin, kun nuori on palannut lastensuojelulaitokseen. Hatkaamisen jälkeen tulisi kuitenkin työskennellä hatkanneen nuoren kanssa, yrittää ymmärtää niitä syitä, jotka hatkaamiseen johtivat. Yhtä tärkeää on kysyä mitä hatkaamisen aikana on tapahtunut. Hatkasta palaamista on kehitetty varsinkin kansainvälisellä tasolla.

Hatkasta palaamiseen kehitetyn työskentelyn tavoitteena on nuoren uudelleen kiinnittyminen sijaishuoltopaikkaan sekä hatkaamisen uusimisen ehkäiseminen. (Haapala 2023, 158.)

Lastensuojelulain (417/2007) 45§ mukaan hyvinvointialueella on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta ja valvonnasta ja muusta huolenpidosta. Näin ollen lastensuojeluviranomaisen näkökulmasta hatkaamisessa on kyse yhtäältä lapsen tai nuoren huostaanottopäätöksen tehneen viranomaisen päätöksen voimassa pitämisestä tai toisaalta sen tosiasiallisesta voimaan saattamisesta löytämällä ja toimittamalla lapsi lastensuojeluviranomaisen päättämään lapsen tai nuoren olinpaikkaan (Isoniemi 2019, 2–3).

Poliisin näkökulmasta sijaishuoltopaikasta hatkaaminen jakautuu kahteen luokkaan. Hatkaaminen voidaan luokitella poliisin oman tehtävän suorittamiseen, jolloin se tarkoittaa kadonneen henkilön etsintää. Käytännössä kuitenkin tosiasiallista kadonneen henkilön etsintää, joka on suoraan poliisilain (872/2011) 1 §:n 1 momentin nojalla poliisille kuuluva tehtävä ei kuitenkaan hatkaamisen kyseessä ollessa juurikaan suoriteta. Poliisi voi antaa myös omia toimivaltuuksiaan toisen viranomaisen käyttöön, jolla tarkoitetaan virkaavun antamista lastensuojeluviranomaiselle. Isoniemi kysyykin oikeutetusti väitöskirjassaan, turvaako poliisin omien toimivaltuuksien antaminen esimerkiksi lastensuojeluviranomaisen käyttöön todella lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan muksita lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen toteutumista? (Isoniemi 2019, 3 & 7.)

Hatkanneen lapsen ja nuoren etsintää säätelevät erilaiset lait sekä viranomaisvelvoitteet (Isoniemi 2019, 6, 101). Mikäli lapsen tai nuoren ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa, toimitaan sosiaali- ja terveysministeriön, Poliisihallituksen, ja Hätäkeskuslaitoksen yhteistyössä laadittujen toimintaohjeiden mukaan, yhteistyössä nuoren löytämiseksi. Tällöin lapsen etsimiseen ei suhtauduta poliisitehtävänä vaan kyse on virka-aputehtävästä. (Virka-apuohjeistus 2022; Virka-aputaulukon lukuohje 2022.)

Käytännössä tämä tarkoittaa, että sijaishuollon työntekijän havaittua lapsen kadonneen, hän ilmoittaa asiasta sosiaalitoimeen, joka tekee riskiarvioinnin jälkeen poliisille etsintäkuulutuspyynnön. Etsintäkuulutuspyynnön jälkeen poliisi toteuttaa lapsen passiivista etsintää. Se tarkoittaa, että poliisi ei aktiivisesti etsi hatkassa olevaa, vaan jos lapsi tavataan muun poliisitehtävän yhteydessä, poliisi ilmoittaa asiasta sosiaalitoimeen. Mikäli hätäkeskukseen tulee tieto lapsen olinpaikasta, hätäkeskus ilmoittaa tästä löytöpaikan sosiaalipäivystykseen, josta edelleen tieto menee lapsen sijoittajakunnan sosiaalitoimeen ja

sieltä sijaishuoltopaikkaan. Sijaishuoltopaikan henkilökunnalla on velvollisuus etsiä lasta, mutta sen lisäksi hatkassa olevaa etsivät myös läheiset. (Kekkonen & Pekkarinen 2014, 10.)

Lukuohjeessa on myös kuvattu konkreettinen ja akuutti henkeä tai terveyttä uhkaava vaaratilanne. Näitä tilanteita ovat lapsen poistuttua pakkaseen ilman kenkiä tai asianmukaista vaatetusta, lapsi tarvitsee viipymättä lääkitystä, lapsi ei ikänsä, kehitystasona tai vakavan päihtymystilan vuoksi kykene huolehtimaan itsestään, lapsi käyttäytyy itsetuhoisesti tai uhkaa muuten vahingoittaa itseään tai lapsi muutoin uhkaa muiden henkeä tai turvallisuutta. Näissä tilanteissa tehtävä muuttuu poliisitehtäväksi ja kadonneen etsinnäksi. (Virka-apu ohjeistus 2022; Virka-aputaulukon lukuohje 2022.) Kyse on viime kädessä lapsen edusta ja lapsen edun ensisijaisuuden toteuttamisesta sekä lapsen tai nuoren turvallisuuden varmistumisesta palauttamalla tämä paikkaan, jonka lastensuojeluviranomainen on katsonut lapsen tai nuoren kehitykselle parhaaksi (Isoniemi 2019, 3).

Käytännön tasolla on tunnistettu haasteita viranomaisten toimintaohjeiden ja nuorten löytämisen onnistumiseksi. Kadonneiden nuorten etsimiseksi, löytämiseksi ja takaisin sijaishuoltopaikkaan saattamiseksi tehtävää yhteistyötä estää lastensuojelulaitosten, sosiaalityön ja poliisin riittämättömät resurssit. (Haapala ym. 2023, 126.) Hatkaamiseen liittyvän virka-avun pyytämisen ja saamiseen liittyviä ongelmia tunnistetaan niin lainsäädännön kuin toimintakäytäntöjen tasolla. Hatkaaminen tulkitaan lähtökohtaisesti aina virka-aputehtäväksi kadonneen henkilön etsinnän sijasta. Lisäksi kritiikki kohdistuu siihen, että virka-apupyynnön toimintaohje ei tosiasiallisesti tue eri viranomaisten yhteistyötä hatkanneen nuoren etsimiseksi vaan näyttäytyy käytännössä listauksena siitä, mitä eri viranomaisten odotetaan tekevän. (Isoniemi 2023, 9.)

Isoniemi (2023, 9) tuo esille poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun käytänteiden uudistamisen kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa poliisi alkoi laskutamaan lastensuojeluviranomaista luvatta poistuneiden lasten etsintään liittyvistä toimista. Toisessa vaiheessa luvatta poistuneita lapsia verrattiin pakoileviin henkilöihin, joita ei pidetä kadonneina henkilöinä. Kolmannessa vaiheessa (HE 151/2022 vp) virka-avun antaminen lastensuojeluviranomaiselle säädettiin maksuttomaksi 1.1.2023. Samassa yhteydessä lisättiin kirjaus, että poissaolevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja usein konkreettisessa vaarassa. Isoniemi (2023, 9) alleviivaa virka-avun kehitystä leimanneen toimivaltaa luovan normiston sijaan syntyneen toimivaltaa rajoittavia toimia. Näin ollen lapsen edun ensisijaisuus ei ole toteutunut odotetusti kehityksen seurauksena.

Yksi haaste on myös se, ettei nykyisen lastensuojelulainsäädännön puitteissa sijaishuollon henkilökunta voi ottaa lasta kiinni sijaishuoltopaikan ulkopuolelta (Isoniemi 2023, 9). Lastensuojelulaitoksen työntekijät eivät nykyainsäädännön mukaan saa ottaa nuorta kiinni hatkoilla ja esimerkiksi saattaa häntä autoon ja takaisin lastensuojelulaitokseen. Käytännössä lastensuojelun työntekijöillä on keinoinaan nuoren tavoittaessaan ainoastaan keskustella nuoren kanssa ja motivoida hänet sanallisesti. Mikäli kyse on hätävarjelutilanteista, jolloin uhkaavan vaaran ehkäisemiseksi voidaan ryhtyä välittömiin toimiin. Kiinnipito on sallittua vain lastensuojelulaitoksen alueella tai autossa. (Haapala 2023, 135.)

Lastensuojelulain 68 §:n (414/2007) säädetään kiinnipitämisestä, jossa laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä. Kiinnipitämisen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kiinnipitämisestä on siihen turvautuneen henkilön annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys. Selvitys on välitettävä 13 b §:ssä tarkoitetulla lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (12.2.2010/88).

Tähän haasteeseen on uudessa lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa tartuttu. Hallituksen esityksessä uudistuksessa yhtenä konkreettisena toimenä on säädetty lakiin mahdollisuus hatkassa olevan nuoren kiinniottamiseksi sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Lastensuojelulain uudistuksessa 68 §:n tulee tarkennuksia ja lisäksi tulee uusi, 68 a § (16.6.2026/523), jossa säädetään kiinnipitämisestä lapsen luvatta lastensuojelulaitoksesta poistumisen estämiseksi. Uudessa, 68 a §:ssä (16.6.2026/523) säädetään, että lastensuojelulain johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntan kuuluva henkilö voi pitää kiinni lapsesta estääkseen lasta poistumasta luvatta laitoksesta tai sen yhteydessä olevalta piha-alueelta, jos lapsi saattaisi poistumisellaan itsensä tai toisen henkilön alttiiksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. (LSL 16.6.2026/523)

Hatkaamiseen liittyvät säädökset, miten hatkaamista pyritään ehkäisemään, miten sen aikana toimitaan ja mitä sen jälkeen tapahtuu, pohjautuvat lastensuojelulakiin. Lisäksi esimerkiksi poliisit, hätäkeskus ja sosiaali- ja kriisipäivystys tekevät omat laintulkinnat omien erityislainsäädäntöjensä perusteella. (Haapala 2023, 129.) Hatkaamiseen liittyviin, edellä mainittuihin haasteisiin pyritään vastaamaan hallituksen esityksellä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi, joista osa tulee voimaan 1.10.2026. (HE 149/2025) toteuttaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaa, jonka mukaan hallituskaudella toteutettavassa lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa varmistetaan sijaishuollossa olevan lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä. Hallituksen esityksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on velvoittaa viranomaiset aktiiviseen yhteistyöhön ja varmistaa riittävä toimivalta ja keinot, jotta sijaishuoltopaikastaan luvatta poissa oleva lapsi löydetäisiin nopeasti ja saataisiin palautettua. (HE 149/2025.)

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa voimaan astuva lakimuutokset ovat jo kirjattuna lakiin ja astuvat voimaan 1.10.2026. Lastensuojelulakiin on kirjattu uusi pykälä 68 a § (16.6.2026/523), jossa säädetään kiinnipitämistä lastensuojelulaitoksessa. Uudistuksen myötä lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilöllä on oikeus pitää lapsesta kiinni ja näin estää häntä poistumasta laitosalueelta. Lisäksi lailla 523/2026 on muutettu 69 a §:n sisältöä, jossa säädetään, että mikäli lapsi kuitenkin poistuu laitoksesta, voi sijoittajahyvinvointialue tietyissä tilanteissa pyytää Hätäkeskuslaitosta paikantamaan lapsen liittymän tai laitteen. Lastensuojelulakiin lisätään 69 b § (16.6.2026/523), jossa säädetään lapsen kiinniotosta. Säädöksessä lapsen olinpaikan selvittyä, on laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ja toimivaltaisella sosiaalihuollon viranhaltijalla oikeus lapsen kiinniottamiseksi pitää lapsesta kiinni, jotta hänet voidaan siirtää kuljetukseen käytettävään kulkuvälineeseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö; HE 149/2025; Lastensuojelulaki 16.6.2026/523.)

Ensimmäisessä vaiheessa voimaan astuvia lakimuutokset koskevat lisäksi kiinniotetun lapsen kuljettamista, perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintää ja palauttamista sekä poliisin virka-apu lastensuojelulaitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa. (HE 149/2025; Lastensuojelulaki 16.6.2026/523.)

3 **Systeemiteoreettinen lähestymistapa systeemejä jäsentämässä**

3.1 **Systeemiteorioiden peruslähtökohtia**

Systeemiteoria ei ole alun perin sosiaalityön teoria, vaan se on saanut vaikutteita useista eri tieteenaloista, kuten biologiasta, psykologiasta ja sosiologiasta (Kilpeläinen 2017, 70). Koska systeemiteoria on syntynyt sosiaalityön ulkopuolella, sen keskeiset käsitteetkin ovat alkujaan muiden tieteenalojen kehittämiä. Systeemiteoria voidaan kuitenkin katsoa olevan ensimmäinen teoreettinen suuntaus, mikä omaksuttu ja muokattu sosiaalityön käytäntöjä varten. (Healy 2022, 137.)

Ydinajatus systeemiteoriassa on, että ihminen on osa elinympäristöään ja ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Systeemiteoriassa ympäristö ymmärretään laajana kokonaisuutena, johon kuuluvat luonto, sosiaalinen, fyysinen, kulttuurinen, emotionaalinen sekä historiallinen ulottuvuus. Tämä sopii myös sosiaalityön peruslähtökohtaan, jossa korostuu kokonaisvaltaisuus. (Kilpeläinen 2017, 70.) Systeemiteoriat korostavat sosiaalisten järjestelmien merkitystä yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistämisessä ja joiden tavoitteena on parantaa yksilön ja hänen ympäristönsä välistä vuorovaikutusta ja yhteensopivuutta (Healy 2022, 136). Systeemiteoreettisen näkemyksen avulla on pyritty jäsentämään sosiaalityön käytännön moninaisia ilmiöitä. Systeemiteorian nähdään onnistuneen muodostamaan sosiaalityön käytännölle yhteistä ydintä ja käsitteitä, joiden ympärille työntekijöiden toiminta perustuu. Systeemiteoriaa on pidetty sosiaalityön yhdistävänä teoriana, mutta myöhemmin on havaittu sosiaalityön edellyttävän useampia teorioita selittämään monimuotoisia ja monitasoisia ilmiöitä. (Raunio 2009, 132–133.)

Yleinen systeemiteoreettinen ajattelu tarjoaa tavan tarkastella ihmistä ja ympäristöä kokonaisvaltaisena systeeminä, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Systeemiteorioissa ei tunnusteta lineaarisia syy-seuraussuhteita, vaan tarkastellaan systeemiä kokonaisuuksien kautta ja niiden muutoksia itsessään. (Kilpeläinen 2017, 70–71). Perinteisesti systeemiteoria tarkastelevat vuorovaikutusta useiden sosiaalisten järjestelmien sisällä ja niiden välillä. Näitä systeemejä muodostavat esimerkiksi erilaiset sosiaaliset verkostot, kuten naapurit, organisaatiot, sosiaalipoliittiset järjestelmät. Systeemiteorioiden suosiota sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännön työssä selittää juuri niiden yhteys sosiaalityön yhteen peruslähtökohtaan, jossa pyritään ymmärtämään ihmisiä heidän omassa ympäristössään. (Healy 2022, 135–136.) Sosiaalityön kohteena systeemiteorian valossa ei ole pelkästään

yksilö, vaan työn kohteena on myös ympäristö, jossa tapahtuvat muutokset vaikuttavat yksilöön. Esimerkiksi muutokset perheen tai yhteisön dynamiikassa ja resilienssissä heijastuvat sen jäseniin. (Payne 2014, 193–194.)

Ensimmäiset maininnat systeemiteoriasta paikantuvat 1930-luvulle, mutta systeemiteoreettisen perusajatuksen voidaan katsoa kuitenkin syntyneen sosiaalityöhön jo paljon varhaisemmassa vaiheessa. Sosiaalityön pioneerin, Mary Richmondin mukaan yksilö tulee huomioida osana ympäristöään, osana laajempia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia rakenteita. (Healy 2022, 137.) Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä sosiaalityön teoreettista keskustelua hallitsi psykologinen orientaatio ja vasta 1960-luvulla yksilö- ja hänen ympäristönsä nousi jälleen keskeiseksi. Tällöin systeemiteoriaa alettiin tarkastella mahdollisena yhdistävänä viitekehyksenä. (Healy 2022, 138.) Systeemiteoria nousi vahvasti esille 1970-luvulla ja se oli osaltaan vastareaktio psykodynaamiselle teorialle (Payne 2014, 193).

Ludwig von Bertalanffy muokkasi 1970-luvulla omalta osaltaan systeemiteoreettista ajattelua. Hän tulkitsi maailmaa siten, että oli olemassa erot osien ja kokonaisuuksien välillä, eli niin kutsuttu pars pro toto -ajattelu, jossa osalla selitetään kokonaisuutta. Aiemmin vallalla ollut osia painottava paradigma korvattiin korostamalla järjestelmän ja ympäristön välistä eroa. Jokaisella järjestelmällä nähtiin olevan tietyt rajat, ja yhteiskunta, joka on yksi iso järjestelmä itsessään, pitää sisällään useita järjestelmiä. (Kilpeläinen 2017, 62.) Bertalanffy korosti systeemiajattelun merkitystä ihmistieteille ja sen kykyä vastata behavioristisiin näkemyksiin, joissa ihmiset nähdään pelkästään reaktiivisina toimijoina. Systeemiajattelu kiinnittää huomion yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä välisiin tapahtumiin. (Healy 2022, 138.)

Systeemiteorian kehittyessä 1970-luvulla, sosiaalityössä lähti erottumaan toisistaan kaksi systeemiteorian muotoa, yleinen systeemiteoria sekä ekologinen systeemiteoria (Payne 2014, 193). Yleistä systeemiteoriaa kehittivät omalta osaltaan Allen Pincus ja Anne Minahan, jotka korostivat systeemiteoreettisen näkökulman tärkeyttä sosiaalityössä. He näkivät sen vahvistavan sosiaalista dimensiota myös institutionaalisella tasolla unohtamatta yksilöä, ilman yksilökeskeisyyden korostamista. 1980-luvulla Carel B Germain ja Alex Gitterman kehittivät vastavuoroisuusajattelua yhdistettynä systeemiteoreettiseen sosiaalityöhön. Yksilön kehityksen nähtiin tapahtuvan vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa dynaamisen ja kompleksisen ympäristön kanssa. (Kilpeläinen 2017, 63.)

Näiden lisäksi systeemiteorioiden kehityksessä voidaan erottaa yleisen ja ekologisen systeemiteorian ohella myöhemmin kehittyneet kompleksisuuden ja kaaosteorioiden lähestymistavat sekä ekososiaalityön suuntaus (Healy 2022, 137).

Tutkielmani teoreettiseksi viitekehykseksi olen valinnut Niklas Luhmannin kehittämän ekologisen kommunikaatioteorian, jonka avulla tarkastelen hatkassa olevien nuorten systeemejä ja niiden välistä vuorovaikutusta. Ekologisen kommunikaatioteorian avulla syvennän tutkielmani analyysia ja tuloksia. Teorian avulla paikannan hatkassa olevien nuorten ympärillä toimivia aikuisten muodostamia järjestelmiä sekä niiden välistä kommunikaatiota, resonanssia.

3.2 Ekologinen kommunikaatioteoria

Niklas Luhmann (1927–1998) on yksi merkittävimmistä systeemiteoreetikoista ja yhteiskuntasosiologeista, joka vaikutti varsinkin 1900-luvun sosiologian teoriamaailmaan. (Kilpeläinen 2017, 60). Luhmann on teoreetikkona uransa aikaa analysoinut tarkkanäköisesti ja perusteellisesti useita yhteiskunnan keskeisiä osajärjestelmiä kuten politiikkaa, oikeutta, taloutta, taidetta ja kasvatusta. Sen lisäksi hän on tehnyt teoreettista tutkimusta useiden yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten globalisaation, organisaatioihin liittyvän problematiikan, tietoyhteiskunnan murroksen sekä ekologisten uhkien parissa. Myös sellaiset ilmiöt kuin luottamus, rakkaus ja riskiajattelu, ovat olleet hänen tutkimusten tarkastelun kohteena. (Jalava & Kangas 2013, 7.) Alun perin Luhmann lähti kehittämään ekologista kommunikaatioteoriaa, koska ei ollut vakuuttunut aiemmista teorioista, jotka pyrkivät kuvaamaan yhteiskunnan toimintaa. Luhmannin näkemyksen mukaan ne eivät taivottaneet ilmiömäisyyttä, sitä miten asiat ovat tässä, mikä konstituoii niiden merkityksen, mikä aiheuttaa havaitsemisen ja tapahtumisen jatkuvuuden ja miten järjestelmien dynamiikka on avain muutoksen ymmärtämiseen. (Eräsaari 2013, 21.)

Luhmannin ajattelun taustalla vaikuttivat moderniin fenomenologian ja mannermaisen filosofian perustajana pidetyn Edmund Husserlin transsendentaalinen ajattelu sekä erotelu psyykkisten järjestelmien, kuten tietoisuuden ja sosiaalisten järjestelmien, kuten kommunikaation välillä. Lisäksi funktionaalisen sosiologian klassikon Talcott Parsonsin muotoilut sosiaalisten systeemien maailmasta vaikuttivat Luhmannin teorian muotoilussa. (Eräsaari 2013, 21.) Luhmannin näkemys systeemiteoriasta muodostui ajatukseen,

että se on teoria itseensä viittaavista järjestelmistä, joiden olemassaolo perustuu funktiojärjestelmien sisäiseen kommunikaatioon. Systeemiteoreettinen näkökulma keskittyy erojen määrittelyyn järjestelmien ja ympäristön välillä. Luhmannin mukaan systeemiteoreettisessa lähestymistavassa keskeistä on moninaiset, kompleksiset erot ja jos ne eivät jäsennyt, syntyy erilaistumaton kaaos. Hän korosti rajojen merkitystä, joiden avulla järjestelmä kykenee hahmottamaan ympäristönsä ja niiden ylläpito vastaavasti pitää järjestelmän yllä. Erillisyys ja eroavuus on itseensä viittaavien funktiojärjestelmien olemassaolon edellytys. (Kilpeläinen 2017, 63.)

Luhmann on julkaissut laajasti teoksia, mutta yhtenä hänen tuotantonsa perusteoksista on vuonna 1984 ilmestynyt *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*, jossa hän esittää ajatuksensa yhteiskunnan eriytymisestä autopoieettisiin, jotka ovat itseensä viittavia, itse itseään ylläpitäviä kommunikaatiojärjestelmiä. Luhmannin systeemiteoreettinen ajattelu pohjautuu näihin toiminnaltaan eriytyneisiin funktiojärjestelmiin. (Kilpeläinen 2017, 61–63.) Luhmann erottaa toisistaan neljä sosiaalista järjestelmää, joita ovat yhteiskuntajärjestelmät, funktionaaliset osajärjestelmät, organisaatiot ja vuorovaikutusjärjestelmät. Luhmannin mukaan sosiaaliset järjestelmät ovat autopoieettisia osajärjestelmiä, jotka ovat sisäisesti järjestäytyneitä kokonaisuuksia, jolla on omat rajansa ja joka toteuttaa tiettyjä funktioita. (Sevänen 2013, 236–237.)

Ekologisen systeemiteoria kohdentaa tarkastelun painopisteen yksilöstä toiminnan konteksteihin ja niiden keskinäisiin yhteyksiin yksittäisissä kommunikaatiotilanteissa. Tarkastelun kohteena olevat yhteydet voivat olla sekä kasvokkaisuuteen perustuvissa interaktiojärjestelmissä, päätöksien kautta operoivissa organisaatiojärjestelmissä tai funktionaalisissa osajärjestelmissä, kuten yhteiskunnassa, mikä on kaiken kommunikaation kokonaisuutta rakenteistava järjestelmä. (Jalava & Kangas 2013, 47.)

Ekologisessa kommunikaatioteoriassa yhteiskunta koostuu funktiojärjestelmistä, kuten taloudesta, oikeudesta, politiikasta ja tieteestä. Alajärjestelmien välillä ei vallitse hierarkiaa eikä keskusta. Yksikään järjestelmä ei siis ole keskustoimija, vaan jokaista tarvitaan. (Kilpeläinen 2017, 65.) Koska Luhmannin mukaan modernin yhteiskunnan systeemillä ei ole huippua tai keskusta, se on maailmanyhteiskunta, mikä ei muodostu elävistä, tietoisista ihmisistä, vaikka ne ovatkin yhteiskunnan edellytys. Luhmannin näkemyksen mukaan yhteiskunta koostuu sen sijaan kommunikaatiosta, jossa ihmiset ovat vain kommunikaation kantajia tai toteuttajia. (Jalava & Kangas 2013, 8.)

Kommunikaatio muodostaa ekologisen kommunikaatioteorian perustan. Erilaiset sosiaaliset järjestelmät muodostavat kommunikaatiojärjestelmiä, esimerkiksi yhteiskunta muodostuu eri funktiojärjestelmistä, joiden toiminta perustuu järjestelmien sisäiseen kommunikaatioon. Kommunikaatio nähdään tapana jakaa, vastaanottaa ja soveltaa tietoa. Kommunikaatio nähdään tiedon liikkumisena toimintana tai tapahtumana, jolloin käsiteltävät asiat jätetään vähemmälle huomiolle. Kommunikaatio nähdään enemmän kuin informaation siirtämisenä, se suuntautuu järjestelmän sisälle tuottaen järjestelmälle merkityksiä tai eriytymistä, ja ymmärtäminen aiheuttaa muutoksia järjestelmän sisällä. Vastaavasti ulkopuolella oleville funktiojärjestelmille kommunikaatio näyttäytyy hälynä, joka muuttuu informaatioksi siinä vaiheessa, kun toinen funktiojärjestelmä on muuttanut omaa toimintaansa häiriöihin reagoiden. (Kilpeläinen 2017, 66–67.)

Luhmannin mukaan kommunikaatio koostuu informaatiosta, mutta hän ei edellytä kommunikaation tarkoittavan yhteistä ymmärrystä asioista. Tämä todentuu myös sosiaalityön käytännöissä, yksilökohtaisissa, suorissa asiakaskontakteissa. Työntekijä voi ja hänen kuuluukin tuoda asiakkaalle erilaisia toimintamalleja, mutta hän ei voi päättää asiakkaan puolesta, mitä hänen täytyy tehdä. Sosiaalityössä kommunikaatiota haastaa myös se, että työntekijä ja asiakas ovat osallisina useissa eri funktiojärjestelmissä, joiden kommunikaatiotavat eivät ole keskenään samanlaisia. (Kilpeläinen 2017, 67.)

Funktiojärjestelmät ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa, eikä yhdelläkään ole etuoikeutettua asemaa. Funktiojärjestelmät voivat vaikuttaa muihin ainoastaan reagoimalla omassa järjestelmässään, muuttamalla omaa toimintaansa ja viittaamalla itseensä. Kun funktiojärjestelmät omaa toimintaansa, ne samalla resonoivat ympäristöönsä tavoitteenaan aiheuttaa muutosta ympäröivissä järjestelmissä. Järjestelmä erottuu ympäristöstä resonanssin avulla. Järjestelmältä vaaditaan myös resonanssia aina, kun ympäristö antaa sille herätteitä (Kilpeläinen 2017, 65–68.) Funktiojärjestelmien välinen resonanssi on yksi ekologisen kommunikaatioteorian keskeisistä käsitteistä, jolla kuvataan järjestelmän ja ympäristön välistä suhdetta. Resonanssi kuvaa värähtelyä järjestelmän ja ympäristön välillä. Moderni yhteiskunta nähdään niin kompleksisena järjestelmänä, ettei sitä voida kuvata tehtaana, jossa syötteet muunnettaisiin suoraan tuotoiksi. Sen sijaan järjestelmän ja ympäristön yhteys syntyy pikemminkin siten, että järjestelmä uusintaa itseään ympäristöltään sulkeutuneesti käyttämällä sisäisesti kehämäisiä rakenteita. Tästä seuraa se, että ympäristötekijät voivat ärsyttää ja kiihottaa järjestelmää, saada sen värähtelemään vain poikkeuksellisesti ja vain toisilla todellisuuden tasoilla. (Luhmann 1990, 52.)

Funktionaalinen eriytyminen kuvaa järjestelmien muototutumista järjestelmän sisällä. Erottelun tekeminen mahdollistaa järjestelmän olemassaolon. Yksittäisen, eriytyneen funktiojärjestelmän kommunikaation perustan muodostaa kaksiarvoinen koodi. Kommunikaatioprosessissa syntyvät binaarikoodit eli kaksintamissäännöt, jossa ilmiö arvioidaan vastakkaiseen arvoon peilaten. Esimerkiksi tieteen binaarikoodi on epätosi-tosi. (Kilpeläinen 2017, 70.) Funktiojärjestelmien kommunikaatio rakentuu näiden binaaristen kaksiarvoisten koodien kautta (Luhmann 1990, 86).

Sosiaalityön kaksiarvoisen koodin voidaan nähdä rakentuvan sosiaalityön universaalin tavoitteen kautta niin, että sosiaalityön universaaliin tavoitteeseen on sisään kirjoitettuna, että yhteiskunta sisältää hyvinvointia. Näin ollen binaarikoodi muodostuu hyvinvoinnin lisääntymiseen ja hyvinvoinnin vähentymiseen. Toisaalta sosiaalityön kompleksinen, että selkeää kaksiarvoista koodia on mahdoton rakentaa. Kaksiarvoinen koodi voi muodostua myös sosiaalityön alajärjestelmien avulla. (Kilpeläinen 2017, 70.)

Havainnointi on yksi ekologisen kommunikaation periaatteista. Järjestelmä havainnoi sekä omaa toimintaansa että toisten järjestelmien toimintaa, eli ympäristöään (Kilpeläinen 2017, 72). Havainnoivan systeemin ominaisuuksia ovat kyky erotella ja ottaa erotellut käyttöön. Ilmiöistä tehtävien havaintojen edellytyksenä oleva ja ihmisen kognitiivisen kyvyn mahdollistama eron tekemisen esimerkiksi laillisen ja laittoman, paremman ja huonomman sekä sopivan ja epäsoptivan välillä tuottaa substantiaalisia merkityksiä esimerkiksi juridiikan, kasvatuksen, taiteen ja hoivan käsitteille. Havainnointi muodostaa tiedollisen ja epistemologisen ympäristön, jossa voidaan tehdä siinä käsitelty erotellut. (Eräsaari 2013, 26-27.)

Luhmannin kommunikaatioteoriaa voidaan soveltaa sosiaalityöhön siten, sosiaalityö voidaan ajatella olevan yksi funktiojärjestelmä, jolla on omat funktiot, koodit ja alajärjestelmänsä, omine kommunikaatioineen, kielineen ja ohjelmineen, joilla se toteuttaa itseään. Muiden funktiojärjestelmien toimintaan sosiaalityö pystyy vaikuttamaan muuttamalla omaa toimintaansa ja sitä kautta aiheuttamaan muutospaineita ympäröiviin funktiojärjestelmiin, kuten talouteen tai oikeuteen. Nämä ympäröivät funktiojärjestelmät tuottavat jatkuvasti puolestaan huomattavaa resonanssia sosiaalityölle muun muassa luomalla uusia juridisia velvoitteita ja määritteitä tai taloudellisia reunaehdotuksia, joihin sosiaalityön on omassa toiminnassaan reagoitava. Kommunikaatio toimii myös toisinpäin, jolloin sosiaa-

lityön tulee omana funktiojärjestelmänään pyrkiä vaikuttamaan muihin järjestelmiin käyttäen sisäistä kommunikaatiota, joka tuottaa resonointia muille alajärjestelmille, kuten taoudelle, tieteelle tai oikeudelle. (Kilpeläinen 2017, 65–66.)

Luhmannin sosiaalisten systeemien teoriaa on mahdollista luonnehtia havainnoinnin muodoksi tai attribuutioteoriaksi (Jalava & Kangas 2013, 47). Tämä on herättänyt kritiikkiä teoriaa kohtaan, nimittäin Luhmannin teoriaa on kritisoitu siitä, että se on yleinen makrotason yhteiskuntateoria, josta puuttuvat vahvat siteet käytännön empiriaan. Sen nähdään vaikeuttavan sen soveltamista suoraan sosiaalityön tutkimuksessa. Se saattaa osittain selittää sitä, miksi Luhmannin teorian hyödyntäminen on jäänyt vähäiseksi Suomessa. Sen sijaan saksankielisessä akateemisessa maailmassa hän on hyvinkin tunnettu yhteiskuntateoreetikko. (Kilpeläinen 2017, 62.)

Teoriaan kohdistuneesta kritiikistä huolimatta, luo Luhmannin kehittämä ekologinen kommunikaatioteoria sovellettavia teoreettisia lähtökohtia sosiaalityölle. Luhmannin teorian mukaan yhteiskunta on sosiaalinen järjestelmä, jonka toiminta perustuu kommunikaatioon. Tämä tuo käyttökelpoisen lähtökohdan sosiaalityöhön, joka tarkastelee yksilöä tilanteessaan ja suhteessa ympäröivään maailmaan. (Kilpeläinen 2017, 62) Keskustelua Luhmannin ekologisen kommunikaatioteorian mahdollisuuksista empirialle, on käyty vasta 2000-luvun alusta lähtien. Vaikka teorian käyttöä on hillinnyt sen vaikeina pidetyt määreet, abstraktius ja kompleksisuus, on se kaikesta huolimatta empiirinen teoria, joka on kiinnostunut perusprosesseista, joissa sosiaaliset systeemit esiintyvät ja joissa rakenteet muodostuvat. (Virtanen 2013, 82.)

Tutkielmassani hyödynnän ekologisen kommunikaatioteorian tarjoamia mahdollisuuksia hatkassa olevien nuorten systeemien tutkimisessa. Keskityn tutkielmassani Luhmannin luoman ekologisen kommunikaatioteorian keskeisistä käsitteistä erityisesti kommunikaatioon, resonanssiin sekä koodeihin funktiojärjestelmissä ja niiden välillä. Tavoitteenani on näiden käsitteiden hyödyntäminen ajattelua avaavana taustateoriana tutkimuksen analyysissa ja tulkinnassa. Erityisesti resonanssin käsitettä hyödynsin aineiston analyysivaiheessa niin, että aikuisten muodostamien järjestelmien resonanssia tutkittiin nuorten kokemana turvana ja turvattomuutena.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävä ja sitä tarkentavat tutkimuskysymykset

Tutkimustehtäväni on selvittää ja kuvata hatkassa olleiden nuorten kokemuksia. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, miten aikuiset näkyvät hatkassa olleiden nuorten kertomuksissa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia aikuisten muodostamia autopoieettisia järjestelmiä hatkassa olevien nuorten systeemissä on löydettävissä?
2. Millaista resonanssia aikuisten muodostamat autopoieettiset järjestelmät synnyttävät hatkassa olevien nuorten systeemissä?

Tutkimuskysymysten avulla tarkastelen aikuisten muodostamia järjestelmiä ja niiden resonanssin synnyttämiä kokemuksia hatkassa oleville nuorille. Samalla analysoin niiden merkityksiä, miten aikuisten muodostamissa järjestelmissä tuotetaan lasta suojelevaa resonanssia ja toisaalta, miten haavoittuvat nuoret kokevat aikuisten tuottamaa pahuutta.

Tutkimus tuottaa tietoa siitä, millaisia aikuisten muodostamia järjestelmiä hatkassa olevien nuorten näkökulmasta on ja miten ne ovat keskenään vuorovaikutuksessa tuottaen samalla turvan ja turvattomuuden kokemuksia.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu kahdesta valmiista aineistosta, joista toinen on tallennettuna tutkimusportaali Aila-tietokantaan ja toinen on tallennettuna Pesäpuu ry:n verkkomateriaaliin. Aineistojen käyttö ei edellytä tutkimusluvan hakemista, koska kumpikin aineisto on valmista ja vapaasti tutkimuskäyttöön saatavilla olevaa.

Tutkimusportaali Aila-tietokannan aineisto on kerätty pro gradu tutkielman aineistoksi. Valmis aineisto koostuu nuorten kirjoittamista kokemuksista hatkareissuista. Aineisto koostuu 34 omakohtaisia hatkaamiskokemuksia käsittelevästä vapaamuotoisesta kirjoi-

tuksesta. Kirjoitukset kerättiin anonymisti Tietoarkiston Penna-verkkoalustalla toteutettuna kirjoituspyyntönä, joka oli osoitettu yli 18-vuotiaille sijaishuollossa eläneille hatkaamiskokemusta omaaville henkilöille. (Räsänen & Jama 2023.)

Kyseistä aineistoa on tutkittu kahdessa aiemmin tehdyssä pro gradu työssä. Pia Räsänen ja Abdulkadir Jama (2023) ovat tehneet gradun, jonka yhteydessä myös kyseinen aineisto on kerätty. Heidän aiheenaan oli "Mutta onhan se totta että hatkaaminen on todella itsetuhoista ja vaarallista." Lastensuojelun sijaishuoltopaikasta hatkaaminen sitä kokeneiden näkökulmasta. Heidän työssään on käytetty fenomenologista lähestymistapaa ja aineisto on analysoitu teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin nuorten kokemusten tutkimiseksi. Pro-gradun samasta aineistosta on tehnyt vuonna 2025 Sofia Luukkonen, joka tutki aineiston avulla hatkassa olleiden nuorten identiteettien rakentumista diskurssianalyysin keinoin.

Pesäpuu ry:n Hatkassa -tutkimushankkeen tuottama aineisto on kerätty työpajassa, jossa nuoret ja läheiset kirjoittivat kokemuksiaan sijaishuollon luvattomista poissaoloista. Aineisto sisältää 27 nuorten ja heidän läheistensä tuottamaa kertomusta hatkassa olost. (Haapala ym. 2025.) Koska tutkimukseni tarkoituksena on tutkia ilmiötä nuorten näkökulmasta, rajasin lähteisten kirjoittamat tekstit aineiston analyysin ulkopuolelle.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Yhtenä laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Siihen sisältyy tietoisuus todellisuuden moninaisuudesta ja sen vuoksi laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kokonaisvaltaisen, holistisen ymmärryksen tuottaminen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Juuti & Puusa 2020, 80). Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan, ymmärtämään ja antamaan tulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. Kiinnostuksen kohteina ovat merkitykset, joita ihmiset antavat kokemuksilleen ja näkemyksilleen koetusta elämästä. (Kananen 2017, 35–36.) Laadullisen tutkimuksen ideana on tulkita ja luoda selitysmalli tutkittavalle ilmiölle (Pitkäranta 2025, 145).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusasetelma on joustava eikä tutkija lähde testaamaan ennalta asetettuja hypoteeseja. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija valitsee näkökulman

ja teoreettisen viitekehyksen, mutta tyypillistä on hermeneuttisen kehän mukaisesti, että aineiston keruun jälkeen tutkija palaa tarkentamaan tutkimuskysymystään löytäessään aineistosta jotakin odottamatonta ja uutta. (Puusa & Juuti 2020, 78.)

Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei yleensä testata hypoteeseja, on tutkijalla tutkimusprosessin alussa jonkinlainen esiymmärrys aiheesta, joka voi perustua omakohtaiseen tietoon, kokemukseen tai toisen kautta saatuun tietoon. Esiymmärryksen avulla tutkija suunnitaa ajatuksiaan ja ohjaa edelleen tiedon hankinnassa. (Puusa & Juuti 2020, 78–79.) Esiymmärryksen lisäksi tutkijalla on arvolähtökohtia, joista hän ei voi irrottautua, sillä arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä (Hirsjärvi ym. 2007, 157).

Laadullisessa tutkimuksessa puhtaita faktoja ei ole olemassa, vaan havainnot ovat aina teoriapitoisia. Havaintojen teoriapitoisuus on yksi laadullisen tutkimuksen lähtökohdista. Se tarkoittaa, että laadullisessa tutkimuksessa tulokset eivät ole havaintomenetelmästä tai käyttäjästä irrallisia ja näin ollen objektiivisia, vaan tutkijan käsitys ilmiöstä, merkitysten antaminen tutkittavalle ilmiölle ja millaisilla välineillä tutkimus toteutetaan, vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. (Puusa & Juuti 2020, 78–79.) Objektiivisuutta ei ole siis mahdollista saavuttaa sen perinteisessä mielessä, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tietäjä ja se mitä tiedetään, kietoutuvat toisiinsa. Sen vuoksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tavoitteena löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia totuuksia tai väittämiä. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.)

Terminä kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus sisältä lukuisia merkityksiä ja traditiotansa. Kvalitatiivinen tutkimus ei siis ole yhdenlainen tutkimusmenetelmä vaan joukko moninaisia tutkimuksen lajeja ja haaroja. Kvalitatiiviseen tutkimukseen kuuluvien erilaisten tutkimusorientaatioiden yhtäläisyytenä nähdään se, että ne korostavat sosiaalisten ilmiöiden merkityksellistä luonnetta ja tarvetta ottaa tämä huomioon kuvatessa, tulkittaessa tai selitettäessä kommunikaatiota, kulttuuria tai sosiaalista toimintaa. (Hirsjärvi 2007, 159.)

Tämän laadullisen tutkielman lähestymistavaksi olen valinnut fenomenologisen lähestymistavan. Fenomenologia on filosofian haara, joka on kiinnostunut ilmiöistä ja niiden tulkitsemisesta. Se voidaan ymmärtää laajasti myös lähestymistapana tai metodina (Metsämuuronen 2006, 152).

Fenomenologien tutkimuksen keinoin on mahdollista tutkia yksilön todellisuuden rakentumista hänen henkilökohtaisten kokemuksiensa ja niille antamiensa merkitysten kautta. Fenomenologisen tutkimuksen avulla voidaan ymmärtää ja tulkita yksilön koettua todellisuutta. (Laine 2007, 28–29.) Juuri tämä henkilöiden kokemustodellisuus on fenomenologisen tutkimuksen tarkastelun kohteena. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään pääsemään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden maailmaan ja ymmärtää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö sellaisena, kuin se tutkimuksessa mukana olevien henkilöiden elämismaailmassa ilmenee. (Puusa & Juuti 2020, 297–298.)

Tieteellisenä lähestymistapana fenomenologia ohjaa kaikkia tutkimuksen vaiheita. Se lähtee tutkijan oman ymmärryksen arvioinnista, ohjaa tietojen keruuta ja tulosten analyysijä. Tällöin fenomenologian käyttäminen tutkimuksessa tieteellisenä lähestymistapana, vaatii se fenomenologian filosofisten juurien ymmärtämistä. (Metsämuuronen 2006, 152–153.)

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut sijaishuollosta hatkanneiden nuorten kokemuksia aikuisten roolista hatkan aikana. Aineistoni pohjalta ei ole tarkoitus tehdä yleistyksiä aiheesta, vaan aineiston analysoinnin perusteella on tarkoitus tuoda esille nuorten omakohtaisia kokemuksia aiheesta.

Laadullisessa tutkimustyössä tutkijan on tehtävä systemaattinen analyysi aineistolleen (Pitkäranta 2025, 148). Laadullisen aineiston analyysivaihe on syklinen prosessi. On hyvä muistaa, ettei analyysi ole laadullisen tutkimuksen viimeinen vaihe vaan enneminkin toimintaa, joka ohjaa laadullisen tutkimuksen prosessia ja tiedonkeruuta (Kananen 2017, 35). Tässä tutkimuksessa analysoin aineistoa sisällönanalyysin keinoin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93.) Kvalitatiivinen analyysi vaatii tilastollisesta tutkimuksesta poikkeavaa absoluuttisuutta, jossa kaikki luotettavina pidetyt ja selvitetävään kuvioon kuuluviksi katsotut seikat tulee kyetä selvittämään siten, että ne eivät ole ristiriidassa esitetyn tulkin kanssa. (Alasuutari 1994, 38).

Laadullisen tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia, jossa tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja, joten sen vuoksi lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi ym. 2007, 160). Laadullinen analyysi tarkastelee aineistoa kokonaisuutena, jonka ajatellaan valottavan jonkin singulaariseksi ymmärretyn sisäisesti loogisen kokonaisuuden rakennetta. Vaikka laadullisen analyysin aineisto koostuu erillisistä tutkimusyksiköistä, kuten yksilöistä yksilöhaastattelussa, argumentaatiota ei rakenneta yksilöiden

eroihin eri muuttujien suhteen, ja näiden erojen tilastollisiin yhteyksiin muihin muuttujiin, kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. (Alasuutari 1994, 38.)

Aineistolähtöisen analyysin ongelmia voidaan pyrkiä ratkaisemaan teoriaohjaavalla analyysillä. Teoriaohjaavalla analyysi pohjautuu aineistoon, mutta analyysissä on teoreettisia kytkentöjä analyysin kehikkona. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta kuten aineistolähtöisessä analyysissä, mutta aineiston lisäksi analyysia ohjaa ja auttaa valikoitu aikaisempi tieto. Kokonaisuuden muodostaa teoriaohjaavassa analyysissä aikaisemman tiedon vaikutus, minkä tavoitteena ei ole testata teoriaa, vaan avata uusia ajatusuria ja merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018) mukailevat Miles ja Hubermanin (1984) luomaa mallia aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Heidän mukaansa aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa tiivistetysti kolmeen vaiheeseen, joita ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110–111.)

Havaintojen pelkistämisessä on erotettavissa kaksi vaihetta. Ensinnäkin aineistoa tarkastellaan aina vain tietystä teoreettismetodologisesta näkökulmasta. Valittu teoreettinen viitekehys ja kulloinenkin kysymyksen asettelu vaikuttaa siihen, mikä aineiston tarkastelussa nousee olennaiseksi. Tämän ensimmäisen pelkistämisvaiheen avulla suurikin tekstiaineisto pelkistyy hieman hallittavammaksi määräksi erillisiä ”raakahavaintoja”. (Alasuutari 1994, 40.)

Pelkistämisen toisessa vaiheessa havaintoja yhdistetään, jolloin erilliset raakahavainnot yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai ainakin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Havaintojen yhdistämiseen päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon. Havaintojen yhdistämisen lähtökohtana on ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 40.)

Koska aineistoni koostui kahdesta toisistaan erillisestä aineistosta, yhdistin aineistot ensin samaan Word-tiedostoon. Taulukoin tekstin, jotta eri pituiset kertomukset yhtenäistyivät. Lähdin lukemaan tekstejä ensin alustavasti silmäillen. Löysin aineistosta tutkimuskysymykset mielessäni pitäen sekä turvaa tuovia aikuisia, että turvattomuutta synnyttäviä aikuisia. Seuraavaksi pelkistin eli redusoin aineistoa karsimalla siitä tutkimukselle epäolen-

nainen pois. Käytin pelkistämisen apuna värikoodausta. Aineistosta löytyi paljon kiinnostavia ja tunteita herättäviä kertomuksia, joten jouduin käymään useamman kerran läpi värikoodaamani ilmaisut ja lauseet, jotta ne olivat nimenomaan tutkimukseni kannalta oleellisia ja joudinkin jättämään paljon tärkeitä asioita analyysini ulkopuolelle.

Analyysin seuraavassa vaiheessa laadin uuden Word-tiedoston, jonne aloin keräämään samalla värillä koodattuja pelkistystyksiä allekkain. Jatkoin aineiston sisällönanalyysiä ryhmittelemällä eli klusteroimalla aineistoa. Kävin aineistosta koodatut alkuperäisilmaisut yksitellen läpi ja etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia niiden väliltä. Jatkoin aineiston analysointia muodostamalla alaluokkia pelkistetyistä ilmauksista. Alaluokkien yhdistämisestä syntyi yläluokat, joista edelleen abstrahoinnin eli käsitteellistämisen jälkeen syntyi viisi pääluokkaa aikuisten rooleista, joissa näkyivät sekä turvalliset että turvattomat aikuiset. Nämä viisi pääluokkaa olivat ”läheiset”, ”sijaishuoltopaikan työntekijät”, ”viranomaiset” sekä ”vahingolliset aikuiset”.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu käsitteiden yhdistämiseen, jonka kautta saadaan vastaus tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiin. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa empiirisestä aineistosta on tavoitteena saada tutkimuskohde käsitteellisesti kuvattua. Tutkijan tulee pyrkiä ymmärtämään, mitä asiat tutkittaville merkitsevät. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 115.)

Taulukko 1 Tutkimuksen aineistosta nousseet teemat

Järjestelmä	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Läheiset	Perheeltä avun ja turvan pyytäminen hatkan aikana Vanhempien yhteydenotot, huolen ilmaisu ja nuorten etsiminen Läheiset majoittajina taloudellisen tuen antajina Vanhemmat hatkan päättäjinä ja jatkohoitoon viejinä	Perheeltä avun ja turvan pyytäminen Vanhempien huoli ja yhteydenotot sekä etsiminen Hatkaamisen mahdollistaminen majoittamalla ja taloudellisen tuen antamisella	Perheen ja läheisverkoston rooli hatkan aikana hatkaamisen mahdollistajina ja avun antajina
Sijaishuoltopaikan työntekijät	Sijaishuoltopaikan työntekijä hatkassa olevaa nuorta etsimässä ja hatkasta hakijana Hatkan jälkeen lämmin vastaanotto Hatkan aikana yhteydenpito laitoksen aikuisiin	Sijaishuoltopaikan aikuiset turvan ja välittämisen tunteiden luojina, joihin hatkan aikana tiivis yhteys Sijaishuoltopaikan aikuiset välinpitämättö-	Sijaishuoltoyksikön työntekijät turvaa tuovina aikuisin sekä turvattomuutta tuottavina aikuisina

	Välittämisen ja turvan tunteiden kokeminen ohjaajien taholta hatkan aikana Ohjaajat eivät tavoitelleet, kaivanneet, eivätkä etsineet nuorta hatkan aikana Hatkalta ei voinut palata laitoksen turvattomuuden kokemuksen ja ohjaajien reaktion pelkäämisen vuoksi Ei ymmärrystä tai myötätuntoa vaan huonoa kohtelua hatkassa palatessa	myyden ja turvattomuuden luojina, pelon ilma- piiri hatkasta palatessa	
Viranomaiset	Sosiaalityöntekijä päätöksentekijänä sijaishuoltopaikan muuttamisesta hatkan aikana Sosiaalityöntekijän päätösvalta sijoituksen jatkosta Sosiaalityöntekijän vähätely Sosiaalityöntekijä rajoitustoimenpiteiden asettajana Poliisien pakoilu kiinnijäämisen pelossa Poliisit ja vartijat hatkan päättäjinä	Sosiaalityöntekijän päätösvalta sijaishuoltopaikan muuttamisesta hatkan aikana Sosiaalityöntekijän päätösvalta rajoitustoimenpiteiden käytöstä Poliisien pakoilu ja kiinnijääminen	Viranomaisten ristiriitainen rooli vallan käyttäjinä
Vahingolliset aikuiset	Hatkakyydin saaminen Alkoholin ja huumeiden käyttö, päihtymys aikuisten miesten seurassa Majoittuminen hatkan aikana aikuisten miesten luona Riippuvuus aikuisista miehistä Rikosten tekeminen aikuisten kanssa Toistuva seksuaalinen häirintä ja seksuaalisen väkivallan kokeminen	Aikuiset nuorten majoittajina, huumeiden ja alkoholin tarjoajina Aikuiset huumausaine- ja väkivaltarikoksiin mukaan ottajina Aikuiset seksuaalisen väkivallan tekijöinä	Haavoittavat aikuiset traumaattisten kokemusten aiheuttajina

Tutkimuksen aineistosta nousivat ensin esille teemoina ne aikuisten järjestelmät, joiden keskellä hatkassa oleva nuori toimii. Aineistosta oli löydettävissä neljä aikuisten muo-

dostamaa järjestelmää, joita olivat perhe ja läheiset, sijaishuoltoyksikön työntekijät, viranomaiset sekä vahingolliset aikuiset. Järjestelmien sisällä aikuiset näyttäytyivät sekä turvallisina että turvattomina.

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio

Hyvä tieteellinen käytäntö koostuu menettelytavoista, joilla huolehditaan hyvän tieteellisen käytännön toteutumisesta koko tutkimuksen ajan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2026). Käytännössä se tarkoittaa, että tutkija käyttää tutkimuksessaan yleisesti tiedeyhteisössä hyväksyttyjä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä. Myös tutkimustulosten on täytettävä tieteelliselle tutkimukselle asetettavat vaatimukset. Tutkijalla on paljon valtaa ja vaputta sekä niiden tuomaa vastuuta. (Vilka 2025, 24.)

Eettiset kysymykset kulkevat mukana kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuksen alusta, aiheen valinnasta tutkimusten tulosten vaikutuksiin saakka liittyy eettisiä kysymyksiä. Tutkimuksen eettisyys ei ole irrallinen osa vaan se on osa niitä valintoja, joita tutkimusta tehdessä tutkija joutuu tekemään. (Puusa 2006, 11.) Tutkimuseettisten kysymysten tulisikin olla tutkijan työpöydällä koko tutkimusprosessin alusta loppuun saakka, eikä niitä ole tarkoituskaan ratkaista kertaluonteisesti mekaanisten lupaprosessien tai menetelmällisten valintojen avulla (Kallio 2010, 184).

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan yleisesti sovittuja sääntöjä, jotka koskevat kollegoita, tutkimuskohdetta, rahoittajia, toimeksiantajia ja suurta yleisöä (Vilka 2025, 24). Laadullisen tutkimuksen eettiset kysymykset liittyvät tiiviisti tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin aina tutkimuksen alusta, kuten aiheen valinnasta aivan tutkimuksen loppuun eli tutkimustulosten julkaisuun ja aineistojen arkistointiin saakka. Koska tutkimuksen eettisyyteen ja keskeisiin arvoihin kuuluu uuden ja merkityksellisen tiedon tuottaminen asioista, joista ei ole tietoa vielä tarpeeksi, on eettisesti tärkeää pohtia, millä tavalla kyseinen tutkimus on hyödyllistä ja kenen kannalta. (Vuori 2022.)

Tutkimusetiikka voidaan määritellä tutkijoiden ammattietiikaksi, jolloin siihen liitetään eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet, joita tutkijan tulisi noudattaa harjoittaessaan omaa ammattiaan. Tutkimusetiikka ohjaa tutkijoiden ammattikuntaa ja tutkimusetiikka kertoo mihin arvoihin ja velvoitteisiin tutkijan ovat sitoutuneet. Tutkimusetiikan normit käsittävät totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta, lisäksi ne ilmentävät tutkittavien

ihmisarvoa sekä ilmentävät tutkijoiden keskinäisiä suhteita ilmentäviä normeja. (Puusa 2006, 23–24.)

Suomessa kaikilla tieteenaloilla tutkijaa ohjaavat kolme eettistä periaatetta. Ensimmäinen periaate ohjaa tutkijaa kunnioittamaan tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta perustuslain hengessä. Toisekseen tutkijan on kunnioitettava aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta sekä kolmanneksi tutkijan on toteutettava tutkimuksensa siten, ettei tutkittaville aiheudu tutkimuksesta merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on julkaissut ihmistieteiden eettiset periaatteet, jotka koskevat tutkimuksen etiikkaa. Tutkimuksen kohdistuessa ihmiseen, edellyttää se usein tutkittavien henkilötietojen käsittelyä, jotka TENK:n ihmistieteiden periaatteissa on huomioitu Euroopan unionin yleisen tietosuoja-asetuksen (2016/679) vaatimalla tavalla. (TENK 2019, 4–7.)

Vaikka tutkimuseettiset kysymykset on tutkijan pidettävä mielessä läpi tutkimusprosessin, tapahtuu siitä huolimatta tutkimuseettisiä väärinkäytöksiä. Esimerkiksi väärentäminen ja plagiointi ovat yleisiä tutkimuseettisiä väärinkäytöksiä. Suomessa hyvän tieteellisen käytännön vaaliminen mahdollisiin väärinkäytöksiin puuttuminen ovat lähtökohtaisesti jokaisen tutkijan vastuulla. Tutkimuseettistä ohjausta varten on perustettu ETENE. (Puusa 2006, 31–32.)

Usein tutkimuseettinen keskustelu keskittyy eettisten ongelmien ja tutkimuksen esteiden ympärille. Tutkimuseettinen keskustelu on kuitenkin paljon muutakin ja tulisikin muistaa, että tutkimuksen tekemistä voidaan jo sinällään pitää eettisenä tekona. Varsinkin lasten ja nuorten kysymysten kanssa työskenteleviä tutkijoita motivoi usein vilpittömän halu tuottaa tietoa, joka hyödyttää lapsi ja nuoria itseään. (Vehkalahti ym. 2010, 21.)

Tutkimusetiikan yhteydessä mainitaan usein integriteetin kunnioittaminen, tarkoittaa, että ihmisen ainutlaatuista fyysistä ja psyykkistä kokonaisuutta ei loukata tai särjetä. Ihmistieteissä fyysistä kokonaisuutta olennaisempi on henkinen integriteetti, joka käsittää ihmisen tietoisuuden, inhimillisen kokemuksen, arvot ja vakaumuksen. (Puusa 2006, 33.)

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa tutkimusta tehdessä tutkija törmää viimeistään aineiston keruun vaiheessa käsityksiin lapsista ja nuorista haavoittuvina ja erityistä suojelua kaipaavina, jolloin edellytetään erityisiä lähestymistapoja heitä tutkiessa. Tällainen asetelma (Strandell 2010, 103.)

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuvat luottamuksellisuus ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Alaikäisen lapsen kohdalla osallistumiseen on saatava huoltajan suostumus, mutta myös lapsen tulee saada osallistua tutkimukseen täysin vapaa-ehtoisesti ja hänelle tulee kertoa selkeästi ja ymmärrettävästi, mistä tutkimuksessa on kyse ja mihin hänen antamiaan tietoja käytetään. (Nieminen 2010, 37.)

Tutkimuksen tavoitteena on luotuottaa uutta tietoa. Laadullisessa, ihmistieteellisessä tutkimuksessa se tarkoittaa, että tiedon avulla pyritään joko ymmärtämään tai selittämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä paremmin tai tuomaan siitä jokin uusi näkökulma esille. Toisinaan tutkimuksen tiedontuotannon intressinä on tuoda esiin ilmiöön liittyviä epäkohtia. Tiedon tuottaminen tulee nähdä myös potentiaalisena vallan käytön välineenä. Jotta tutkija pystyisi käyttämän tiedon tuottamiseen liittyvää valta-asetelmaansa oikein, on hänen oltava tietoinen vallastaan. (Kallio 2010, 181.)

Ihmiseen kohdistuvat tutkimuksen eettiset periaatteet ohjaavat tutkielmani tekemistä. Tutkimuksessani käytän valmista, avoinna olevaa aineistoa. Aineistojen keräämisessä on huomioitu tutkimuseettiset ohjeet. Aineistot ovat muodossa, jossa henkilöitä ei voida tunnistaa tai yksilöidä. Tässä tutkimuksessa käytän edellä mainittua ja esiteltyä, valmista aineistoa. Tutkimuksen aihe on sensitiivinen ja herkkä. Valitsin tietoisesti valmiin aineiston, koska tiedostan aiheen voivan pahimmillaan uudelleen traumatisoida, mikäli olisin kerännyt aineiston esimerkiksi haastattelemalla. Minulla ei tutkijana olisi ollut mahdollisuutta varmistaa, ettei haastatteluni jälkeen tutkittavien mieli olisi järkkynyt palatessaan hyvin vahingoittaviin kokemuksiin hatkan aikana.

Valmis aineisto asettaa tutkimukselle myös rajoituksia. Tutkimukseni tavoitteet ja tutkimuskysymykset olisivat voineet saada kohdennetumpia vastauksia juuri itse laatimiini kysymyksiin koskien tutkimuksen aihetta. Haastattelun aikana olisin voinut kysyä vielä tarkentavia kysymyksiä tai palata joihin aiheisiin vielä tarvittaessa haastatteluna aikana. Valmis aineisto ei anna mahdollisuuksia tarkennuksiin, jonka vuoksi se rajoittaa tutkimuksen tarkkuutta ja laajuutta.

5 Tutkimuksen tulokset

5.1 Perhe ja läheisverkosto hatkan mahdollistajina ja katkaisijoina

Sosiaaliset suhteet ovat yksi yleisin hatkaan lähtemistä motivoiva tekijä. Sijaishuollossa elävien nuorten mahdollisuus yhteydenpitoon lähteisten kanssa on usein rajoittunutta esimerkiksi sijaishuoltopaikan maantieteellisen etäisyyden vuoksi. Lisäksi lastensuojelussa on mahdollista määrätä perustelluista syistä yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoituksia, jotka voivat katkaista yhteydet läheisiin pitkäksi aikaa (Kekkonen & Pekkari-nen 2024, 33.) Myös Croslandin ja kumppaneiden (2018, 38–39) tutkimuksessa vanhempien ja läheisten luokse lähteminen on yksi hatkaamisen yleisimmistä syistä. Sijaishuollossa nuorten kontaktit läheisiin rajoittuvat ja usein hatkaamisen syynä on halu päästä läheisten luokse.

Hatkassa oleville nuorille perhesuhteet merkitsevät emotionaalista turvaa ja ovat erittäin tärkeitä, vaikka perheessä olisi ollut vakavia haasteita (Byers ym. 2023, 822–823). Ennen sijaishuoltoon sijoittamista huostaanoton syynä on lastensuojelulain 40 § (417/2007) on täyttyneet perusteet joko kasvuolosuhteiden vaarallisuudesta tai nuoren omasta käytöksestä johtuen. Huostaanoton perusteena on tällöin ollut kasvuympäristössä olevat haasteet, kuten puutteet vanhempien huolenpidossa ja kasvatuksessa.

Tällöin oletuksena on, että lähisuhteissa ja lähtöperheessä on vakavia puutteita ja ne eivät voi turvata ja suojella nuorta. Tästä oletuksesta käsin, perheen rooli hatkan aikana näyt-täytyy jännitteisenä. Lähtökohtaisesti perheen tarjoama kasvuympäristön on kehitystä vaarantava, jonka vuoksi huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen on ryhdytty. Ai-neiston perusteella hatkassa olleiden nuorten kertomuksissa perheen ja läheisverkoston aikuisten rooli näyttäytyi turvaa tuovana tekijänä. Nuorten kertomuksissa esille nousi vanhempien yhteydenotot ja pyrkimykset hatkan päättämiseksi.

”Mun vanhemmat etti mua Kannelmäessä, ne oli saanu jostain somesta tai muualta tietoa et oon siellä päin.” (36)

”hatkasin sieltä laitoksesta läheisteni luokse olin hatkassa yli vuoden. Mulla oli hatkoilla sata kertaa parempi olo kuin laitoksessa.” (20)

Perheeltä myös pyydettiin apua ja sitä myös usein saatiin.

” Minua usein auttoi hatkamatkoilla perhe ja ystävän perhe joten olen aina hatkoilla ollut silti aika turvassa. Syy miksi auttoivat minua oli usein siksi että asuin hyvinkin kamalissa laitospaikoissa.” (2)

Hatkan aikana vanhemmat edustivat myös niitä aikuisia, joita nuoret hatkan aikana miettivät.

” Hatkassa oleminen tuntui pahalta oman äidin puolesta. Hän oli aina huolissaan enkä aina pystynyt ottaa häneen yhteyttä” (23)

” Nuorempana hatkaaminen tuntui pahalta läheisten puolesta, mutta vanhetessa se pikkuhiljaa jäi.” (24)

Aineiston kuvauksissa perheen rooli näyttäytyi turvaa tuovana ja apua antavana verkostona. Aineistossa ei noussut esille perheen jännitteinen rooli kasvua ja kehitystä vaarantavana, jonka perusteella huostaanotto on tehty. Aineistossa ei näy perheeseen liittyvistä negatiivisista jännitteistä ja tunteista. Tutkijana tulkitsemalla näistä kipeistä ja jännitteistä, usein hylkäämiskokemuksia sisältävistä suhteista ole tähän aineistoon kirjoitettu. Tässä kohtaa haastattelussa olisi voinut kysyä perheestä tarkentavia lisäkysymyksiä, joten valmiin aineiston rajoittuneisuus vaikuttaa tässä kohtaa tulkintaan.

5.2 Sijaishuoltoyksikön turvalliset ja turvattomat aikuiset

Kun lapsi tai nuori huostaanotetaan ja sijoitetaan sijaishuoltoyksikköön, on sijaishuoltoyksikön tärkein tehtävä taata lapselle ja nuorelle turvallinen, kasvua ja kehitystä luova ympäristö (Lastensuojelulaki 40 § 417/2007). Parhaimmillaan nuori kotiutuu sijaishuoltoyksikköön ja muodostaa turvallisia suhteita aikuisiin. Tutkimusten valossa hyvä kokemus sijaishuollosta ja luottamussuhteen syntyminen ohjaajiin ehkäisee hatkaan lähtemistä. Turvallisuuden tunne sijaishuoltoyksikössä vaikuttaa myös hatkan aikana. (Lehtonen & Telén 2013, 34.) Nuorten kertomuksissa sijaishuoltoyksikön turvalliset aikuiset saivat heidät lyhentämään hatkan kestoa sekä tekivät hatkalta palaamisen helpommaksi ja todennäköisemmäksi.

” Koska mulle lastenkodissa oleminen oli mukavaa ja luotin aikuisiin mun ympärillä, niin mä aina palasin takasin suht nopeesti ja kerroin aina aikuisille, että missä suunnilleen meen ja et oon kunnossa.” (34)

Lastensuojelun sijaishuollon omaohjaajamenetelmä on terapeuttilinen ihmissuhde, jossa keskiössä on aikuisen ja lapsen vuorovaikutussuhde ja sen merkitys lapsen tunne-elämää korjaavana elementtinä. Nuori tarvitsee läheistä ja luottamuksellista kontaktia aikuiseen, joka asettaa myös rajoja. (Tiili 2020, 97.) Hatkassa olevan nuoren yksi turvaa tuova järjestelmä ja hatkalta palaamista motivoiva tekijä on aineiston mukaan juuri läheiseksi ja turvalliseksi koettu omaohjaaja.

” Omaohjaajani sanoi hatkareissujeni jälkeen olleensa sydän syrjällä ja pelkäsi, etten tule takaisin. Siitä ymmärsin, että minusta todella välitetään, eikä se ollut ”ihan sama vaikka olisin kuollut”, niin kuin itse ajattelin. Vaikka toimenpiteet (LVR, YPR, ratsaaminen) hatkojen jälkeen eivät olleet mieluisia minulle tai työntekijöille, hatkojen jälkeen usein omaohjaajani sanoi, että kiitos kun tulit takaisin ja halasi. Se toi minulle turvan tunnetta.” (40)

Omaohjaajaasuhte voi parhaimmillaan tarjota lapselle korvaavan kokemuksen, jos lapsi on jäänyt omissa varhaisissa vuorovaikutussuhteissaan vaille turvallista huolenpitoa ja kanssakäymistä. Omahaohjaajasuhteessa on mahdollista kokea luottamusta toiseen ihmiseen. (Tiili 2020, 98.) Parhaimmillaan nuorella on mahdollisuus palauttaa luotettavan aikuisen kautta luottamustaan myös muihin ihmisiin ja yhteiskunnan järjestelmiin vähitellen.

Nuorten kokemuksissa sijaishuoltoyksikön aikuiset näkyivät heitä etsivinä aikuisina, kuten virka-apuohjeen mukaan kuuluukin olla. Kun nuori lähtee luvatta sijaishuoltoyksiköstä, on sijaishuoltoyksikön lähdettävä nuorta etsimään sekä tehtävä ilmoitus sosiaalityöntekijälle tai virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystykseen poliisin virka-apupyynnön tekemiseksi. Sijaishuoltoyksikön aikuisten on saatava nuoreen keskusteluyhteys ja puheyhteyden avulla saatava nuori palaamaan. (Lastensuojelulaki 69 a § 12.4.2019/542; Virka-aputaulukko ja lukuohje 2023.)

” Minun laitoksen johtaja etsi paljon minua ja teki kaikkensa että sai minut turvaan. Olen jälkikäteen ollut erittäin kiitollinen sekä ymmärtänyt rakkauden merkityksen. Kiitos ” (6)

Lastensuojelun sosiaalityön käytännön kokemuksen perusteella on kiistatonta, että ihminen kuntoutuu ihmissuhteissa ja erityisesti omahoitajan rooli muiden laitoshoidon ammattilaisten lisäksi on keskeinen ja merkityksellinen ihmissuhteen tarjoaja laitoshoidon arjessa. Laitoshoidon ammattilaisten tehtävä on tuottaa korjaavia kokemuksia lapselle

turvallisten, merkityksellisten ja pysyvien ihmissuhteiden kautta. (Tiili 2020, 109.) Sijaishuollon työntekijöiden muodostama autopoieettinen järjestelmä voi parhaimmillaan resonoida hatkassa olevan nuorien järjestelmän välille turvaa, kiintymystä ja huolenpitoa.

Vaikka sijaishuoltoyksikön tehtävä on turvallisen kasvuympäristön takaaminen ja nuorten hyvästä kohtelusta ja asemasta on säädetty lastensuojelulain 30 a § (12.4.2019/542), sekä lastensuojelulain 61 b § (12.4.2019), kokevat nuoret siitä huolimatta kaltoinkohtelua sijaishuollon aikana sijaishuoltopaikassa tai sen ulkopuolella (Hyvärinen 2017, 28). Sijaishuollossa kaltoinkohtelua on tapahtunut varsinkin menneinä vuosikymmeninä (Hytönen ym. 2016, 127–128). Sen lisäksi myös viime vuosina kaltoinkohtelua ja epäasiallista käytöstä on tullut edelleen ilmi oikeusasiamiehen tarkastuksissa ja käsittelemissä kanteissa (EOAK/5377/2018; EOAK/8603/2021)

Epäasiallinen kohtelu, kaltoinkohtelu ja välinpitämättömyys näkyivät hatkassa olevien nuorten kertomuksissa. Kaltoinkohtelu nousi nuorten kertomuksissa yhdeksi hatkassa olon syyksi. Lisäksi hatkassa olon aikana nuoret nostivat kokemuksiansa sijaishuollon turvattomista aikuisista ja rangaistuksien pelosta. Nämä seikat vaikuttivat nuorten kertomuksien perusteella hatkassa olemisen keston pidentymiseen ja estivät nuorten paluusta sijaishuoltoyksikköön.

Byers ja kumppaneiden (2023, 822–823) tutkimuksessa on tehty samansuuntaisia havaintoja, joiden mukaan sijaishuollon aikuisten toiminta ja vuorovaikutus voivat itsessään lisätä nuorten pahoinvointia ja vaikuttaa heidän päätökseensä karata. Samasta syystä hatkassa olo saattaa pidentyä ja palaaminen tuntua vaikealta, koska sijaishuoltoyksikön aikuisia ei aina koeta turvallisiksi ja palaamisesta koettiin seuraavan rangaistuksia (Lehtonen & Telén 2013, 35).

Kekkonen ja Pekkarinen (2024, 32) tutkimuksesta ilmeni, että nuoret tiesivät lastensuojelulaitosten työntekijöiden tehneen erilaisia toimia lapsen tavoittamiseksi ja sijaishuoltopaikkaan palaamiseksi. Toisaalta tutkimuksessa havaittiin, ettei sijaishuollon työntekijät olleet tehneet mitään lapsen tavoittamiseksi. Samankaltainen havainto nousi nuorten kokemuksissa, joissa välittämistä tai toimia heidän tavoittamiseksi ei tullut ilmi.

Hatkassa olleet nuoret kokevat sijaishuollon työntekijöiden hatkan alussa olevan heihin paljonkin yhteydessä, mutta viikkojen jälkeen yhteydenpito vähenee. Nuoren iällä on koettu olevan myös vaikutusta yhteydenpidon ja etsinnän määrään. Mitä vanhempi nuori hatkaa, sitä vähemmän häneen ollaan yhteydessä ja häntä yritetään etsiä. Nuoret toivat

esille myös välinpitämättömyyden kokemuksia, joissa nuorten etsiminen nähtiin olevan lähinnä velvollisuudesta kumpuavaa välittämisen sijasta. (Haapala ym. 2023, 124.)

” Ohjaajia ei kauheesti kiinnostanu, jos oli hatkoilla. Tekivät aina poliisille ilmoituksen, mutta ohjaajat ei ettinyt tai soitellut perään.” (15)

” Aina puhuttiin kuinka olisi aina turvallista mennä takaisin. En kokenut että olisi ollut. -
- Se ainainen pelko siitä, että jää hatkoilta kiinni ja joudun taas takaisin siihen pieneen kylmään betonikoppiin eristyksiin, jossa oli yksi kusinen patja ja ämpäri johon voi tehdä wc-tarpeensa.” (25)

”Lisäksi pelko rangaistuksista ja tieto, että joudun kohtaamaan häpeää ja kaikenlaista epäilyä jopa huumeiden käytöstä hatkojen aikana (täysin syyttä) usein viivästytti sijaishuoltopaikkaan palaamistani.” (30)

” Jotenki pahalta tuntu, että sai vaa rangaistuksii eikä kukaa kysyny, että mitä siel hatkalla tapahtu.” (50)

Sijaishuollon työntekijöiden muodostama autopoieettinen järjestelmä näyttäytyy kahdella tapaa. Toisaalta sijaishuollon työntekijät muodostivat turvaa tuovan, hatkaamista ehkäisevän ja sen kestoa lyhentävän autopoieettisen järjestelmän, jonka voi nähdä resnoivan nuorelle turvaa. Aineistosta nousi nuorten kokemuksia siitä, että aikuiset todella välittivät heistä, yrittivät motivoida palaamaan takaisin sijaishuoltoyksikköön, etsivät heitä aktiivisesti ja saivat heidät palaamaan takaisin turvaan. Sen lisäksi hatkareissulta palaaaminen koettiin olevan mahdollista, eikä esimerkiksi hatkaamisen seurauksia pelätty.

Toisaalta aineistosta nousi esille nuorten kokemuksia siitä, että sijaishuollon työntekijöiden muodostamaa autopoieettinen järjestelmä resonoi turvattomuutta ja välinpitämättömyyttä, jopa kaltoinkohtelua. Tämä resonanssi sijaishuollon työntekijöiden ja nuoren systeemissä aiheutti nuorissa pelkoa ja estivät heitä palaamasta yksikköön. Tämä resonanssi synnyttää myös alttiuden pahuuden kokemukselle, koska nuorella ei ole paikkaa minne palata, eikä paikkaa missä olla suojassa. Tämä aineistosta noussut ilmiö tuo esille yhden hatkaamisen keskeisintä ristiriitaa näkyville. Tilanteessa, jossa sijaishuoltopaikan resonanssi synnyttää nuoren systeemissä kaltoinkohtelua, vaikka sijaishuoltoon sijoittamisen syynä on ollut nimenomaan turvallisten kasvuolosuhteiden turvaaminen tai nuoren turvaaminen hänen itse vaarantaessaan itsensä päihteillä tai rikollisella toiminnalla. Aineistosta noussut ilmiö nostaa tarkastelun kohteeksi tosiasian, että hatkassa olevaa nuorta ei

onnistuta suojelemaan sen nimenomaisessa tarkoituksessa, jonka vuoksi hänet on huostaanotettu ja sijaishuoltoon sijoitettu. Hatkaaminen sijaishuollosta asettaakin hänet hatkassa tilanteeseen, jota ilman sijaishuoltoa ja huostaanottoa ei olisi olemassa.

5.3 Viranomaisten ristiriitainen rooli hatkassa olon aikana

Kun nuori hatkaa, on hän lähtökohtaisesti aina vaarassa (Lehtonen & Telén 2013,4). Nuoren hatkaaminen käynnistää viranomaisverkostossa prosesseja, joiden tarkoituksena on saada nuori mahdollisimman nopeasti palaamaan takaisin sijaishuoltoyksikköön. Sosiaalityöntekijän rooli on lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä toimittava välittömästi lapsen löytämiseksi. Sosiaalityöntekijän on tehtävä poliisille virka-apupyyntö sekä sovittavan sijaishuoltoyksikön kanssa nuoren kuljettamisesta sijaishuoltoyksikköön. (Virka-aputaulukon lukuohje 2022.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli sijoitetun lapsen elämässä on julkinen huoltaja. Tästä viitekehyksestä ajateltuna oletukseni oli, että sosiaalityöntekijän rooli näkyisi nuorten kertomuksissa enemmän ja keskeisemmässä roolissa. Näin ei kuitenkaan ollut vaan päinvastoin sosiaalityöntekijä ei juurikaan noussut esiin aikuisena nuorten elämässä tämän aineiston analyysissä. Sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyi aineiston analyysin perusteella etäiseltä ja valtaa käyttävältä viranomaiselta. Sosiaalityöntekijän käyttämä valta näkyi esimerkiksi nuorten pohdinnoissa hatkan aikana liittyen siihen, miten hatka tulee vaikuttamaan heidän sijoitukseensa. Lisäksi nuorten kertomuksissa tuli ilmi sijaishuoltopaikkojen muutoksen hatkan aikana tai sen seurauksena.

”vanhempani soittivat että sosiaali työntekijän mielestä en näköjään viihtynyt lasten kodissa sillä lähdin sieltä Hatkaan, ja että minut laitettiin asumaan takaisin äitini luo.” (7)

”Hatkareissuilla koin usein turvattomuutta ja pelkoa siitä, mitä seurauksia hatkaamisella on sijoitukseni suhteen. Kerran lähdin hatkaan laitoksesta ainakin osittain siitä syystä, että sijoitus olisi pian päättynyt, enkä kokenut olevani valmis palaamaan kotiin.” (30)

”Viimeksi löydetty nistikämpästä Herttoniemestä. Nyt myös epäily, että hengaa huume-kämpässä.” Sosiaalityöntekijän kirjaus hatkan ajalta.” (35)

Sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyi nuorten kertomuksissa välillisesti pitkien rajoitustoimenpiteiden muodossa. Rajoitustoimenpiteitä ei saisi käyttää rangaistuskeinona vaan lapsen edun nimissä viimesijaisina keinoina turvallisuuden takaamiseksi. Kuitenkin nuorten kertomuksissa rajoitustoimenpiteet tulivat hatkan aikana usein esille kokemuksena juuri rangaistuksena hatkalle lähdöstä.

”Pahimmillaan jouduin olemaan yli kuukauden huoneessani rangaistuksena ja koska hatkasin paljon laitettiin minut lomakiellolle.”

Sen sijaan poliisien rooli hatkan päättäjinä ja kiinniottajina nousi esille nuorten kertomuksissa. Poliisi ei näyttäytynyt nuorten kertomuksissa turvallisena aikuisena, koska poliisia pelättiin kiinnijäämisen ja kohtelun pelossa. Toisaalta poliisille kiinnijääminen päätti pitkään jatkuneen hatkan, jolloin kiinnijääminen nähtiin hyvänä päätöksenä vaaralliseksi muuttuneessa hatkassa.

”Jossain vaiheessa rahani loppuivat ja annoin itseni ilmi poliiseille. Poliisiasemalla kohtelu oli hyvin tylyä.” (26)

”Sit me mentiin hirvees paniikis vuodesohvan sisään piiloon. Sit nää muut siivos mun kaikki jäljet ennenku poliisit tuli sisälle. Mä olin hiirenhiljaa vuodesohvan sisällä ku poliisit tutki koko kämpän. Ku poliisit lähti, tulin sieltä sohvan sisältä pois.” (36)

”Olen kuitenkin kiittollinen siitä, että kiinni jääminen oli aina mulle game over. Sillon ei enää juostu karkuun, rimpuiltu tai huudettu. Se suojasi varmasti paljolta pahalta ja säilytti puheyhteyden arjen aikuisten kanssa. Poliisit käyttäytyivät asiattomasti ja väkivaltaisesti jo silloinkin, kun vastarintaa ei ollut.” (42)

Vaikka hatkassa olevien nuorten kertomuksissa nousi esille sosiaalityöntekijät ja poliisit viranomaisina, puuttui kertomuksista usein heidän roolinsa nuorten puolella olevina, turvallisuutta edustavina aikuisina. Nuorten kertomuksissa pohdittiin lisäksi yhteiskunnan roolia.

” Jälkikäteen mietittynä hatka näytti karut kasvot siitä, millaisessa yhteiskunnassa elämämme” (43)

Harris ja ym. (2025, 3–7) mukaan hatkan aikana tulisi kiinnittää huomiota myös rakenteellisiin ongelmiin. Rakenteellisina ongelmina tutkimuksen mukaan ovat viranomaisten epäjohtonmukaiset käytännöt hatkan aikana sekä poliisin yksipuolinen käyttö hatkan ratkaisijana. Näiden tekijöiden katsottiin heikentävän nuorten turvallisuutta hatkan aikana.

He nostivat tutkimustuloksistaan esille myös sen, että ratkaisuna ei ole nuorten rangaistus vaan päinvastoin parempi huolenpito ja nuorten kuuntelu.

Lapsen asioista vastavan sosiaalityöntekijän tulisi arvioida, mistä syistä nuori on poistunut luvatta sijaishuoltopaikasta. Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneen lapsen etsiminen ja sijaishuoltopaikkaan palauttaminen ovat ensisijaisia toimia lapsen turvallisuuden takaamiseksi, mutta niiden ohella lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on myös selvitettävä lapsen sijaishuoltopaikasta poistumisen syitä. Lisäksi on arvioitava, kuinka lapsen sijaishuolto tulisi jatkossa toteuttaa niin, että se vastaisi lapsen huostaanoton tarkoitukseen. Erityisesti tämä arviointi on tehtävä silloin, kun lapsi on poistunut luvatta sijaishuoltopaikastaan usein. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava lapsen kokonaistilanne, lapsen riittävän hoidon ja palvelujen tarve sekä se, vastaavatko sijaishuoltopaikan tilat sekä henkilöstön määrä ja osaaminen lapsen tarpeisiin. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on keskusteltava asiasta myös lapsen kanssa. Lapsella on oikeus henkilökohtaiseen, kahdenkeskiseen tapaamiseen hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän tai muuta lastensuojelun työntekijän kanssa. Lapsella on oikeus kahdenkeskisiin keskusteluihin koskien häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista. (Saastamoinen 2020, 356–358; LSL 417/2007 29 §.)

Sijaishuoltopaikasta luvattomasti poistuneen lapsen kohdalla lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on yhdessä lapsen sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilökunnan kanssa mietittävä, miten lapsen luvattomia poistumisia voitaisiin jatkossa ennaltaehkäistä tai ainakin lyhentää niiden kestoja. Jos lapsen karkumatkat liittyvät esimerkiksi päihteisiin, lapselle on järjestettävä riittävää hoitoa ja tukea päihteettömyyden ylläpitämiseen karkumatkojen ehkäisemiseksi. Olennaisessa roolissa lapsen sijaishuoltopaikasta luvattomien poistumisien ehkäisemisessä on myös lapsen ja sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilökunnan välisen molemminpuoliseen luottamukseen perustuvan suhteen luominen, johon on osoitettava riittävästi voimavaroja.” (Saastamoinen 2020, 356–358.)

Viranomaisten, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja poliisien muodostama autopoieettinen järjestelmä resonoi ristiriitaisesti ja etäisesti. Sosiaalityöntekijän rooli jäi aineiston analyysissä etäiseksi päätöksen tekijäksi rajoitustoimenpiteisiin ja sijaishuoltopaikan muutoksiin liittyen. Poliisia pyrittiin välttelemään ja poliisi ei näyttäytynyt turvallisenä ja järjestystä tuovana vaan päinvastoin poliisia välteltiin ja pelättiin kiinnijäämistä.

5.4 Vahingolliset aikuiset nuorten haavoittajina

Sijaishuollossa olevat nuoret määritellään haavoittuvassa asemassa oleviksi. Sijaishuollossa hatkassa oleva nuori on monikertaisesti haavoittuvassa asemassa ja aina potentiaalisessa vaarassa. Hatkassa olevat nuoret altistuvat päihteiden käytölle, rikoksille, sekä fyysiselle ja seksuaaliselle väkivallalle. (Lin 2012, 813). Nuorten kertomuksissa hatkan aikana korostuneessa asemassa olivat aikuiset, joiden luokse he hatkassa ollessaan päätyivät majoittumisen vuoksi. Majoittuminen ei kuitenkaan ollut vastikkeetonta vaan lähestulkoon poikkeuksetta nuorille tarjottiin päihteitä ja he kokivat seksuaalista väkivaltaa.

”Joskus väärän hatkaseuran kanssa päätyi huumepiireihin tai jonnekin alkoholistien luokkuun koristeiksi. Joskus taidettiin olla lähellä kuolemaa, kun joku narkki kuskasi meitä poliiseja karkuun...” (1)

”Tällä reissulla eräs majoittajani käyttäytyi arvaamattomasti ja pelkäsin. Samassa nk:ssa hatkasi muutkin, ja tiedän että reissuilla tapahtui nuorten raiskauksia, päihteiden käyttöä ja muuta ikävää. Nyt kun aikaa muistelee, oli se hyvin sekavaa ja pelottavaa. -- . Hatkassa oleva alaikäinen on väärään porukkaan joutuessaan hyvin haavoittuvassa asemassa.” (26)

Nuoret tunsivat olevansa riippuvaisia aikuisista miehistä, jotka mahdollistivat heille majoittumisen ja ravinnon, heidän ollessa rahattomia ja vailla yöpaikkaa. Hatkassa olevia nuoria majoittavia henkilöitä on paljon ja nykyään sosiaalinen media on väline, jonka avulla nuoria aktiivisesti houkutellaan pois lastensuojelulaitoksista. Tuntemattomat aikuiset majoittavat ja piilottelevat nuoria ja vastineeksi niihin liittyy seksuaalista riistoa. Nuoria saatetaan pitää pakotettuina asunnoissa ja vastikkeellisuus on osa rikollista toimintaa, jossa nuorten pitää tehdä rikoksia ansaitakseen rahaa tai esimerkiksi yöpaikan. (Haapala ym. 2023, 122.)

” Oli tavallaan riippuvainen niistä kunnista, joilla oli kämpä ja ehkä jotain safkaa. Lopussa sitä rupes jo väsymään siihen pelkkään sekoiluun” (50)

Sijaishuollossa karkumatalla olevilla nuorilla on rajalliset mahdollisuudet hankkia rahaa, ruokaa ja suojaa laillisesti. Se asettaa nuoret erittäin haavoittavaan asemaan ja he joutuvat näpistelemään, myymään huumeita sekä usein seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi. (Pullman ym. 2020, 3.)

”Hatassa joutui ikäviin tilanteisiin jossa käytettiin väkivaltaa, huumeita, runsaasti alkoholia, ryöstettiin ja hyväksikäytettiin. Arki oli hatassa hyvin hetkistä koskaan ei tiennyt mitä päivä tuo tullessaan ja mitä tapahtuu.” (6)

Hatkassa olevat kokevat hälyttävän usein seksuaaliväkivaltaa. Seksuaaliväkivalta ja raiskaus ovat ilmiöinä vaikeasti tilastoitavia, koska seksuaalirikosten tunnistaminen, myöntäminen ja ilmoittaminen ovat uhrille vaikeita ja traumaattisia kokemuksia, traumaattisen kokemuksen lisäksi. Hatkassa tapahtuneita kielteisiä kokemuksia tarkastelevassa tutkimuksessa kuitenkin lähes neljännes kaikista vastaajista ja 29 prosenttia tytöistä kertoi joutuneena hatkan aikana raiskauksen uhriksi. Raiskauksen uhreista 91 prosenttia oli tyttöjä ja loput yhdeksän prosenttia ilmoittivat sukupuolekseen poika tai muu tai eivät halunneet kertoa sukupuoltaan. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 24.)

Sekä Kekkonen & Pekkarisen (2024) tutkimus että Haapala ym. (2023) raportti nostavat esille hatkassa olevien nuorten riskiä joutua ihmiskaupan ja sen lähirikoksien uhreiksi. Ilmiö on tunnistettu aiemmin jo kansainvälisissä tutkimuksissa ja sijaishuollosta hatkanneet on nimetty ihmiskaupan riskiryhmäksi. Hatkassa olevien nuorten tunnistaminen ihmiskaupan uhreiksi on kuitenkin heikkoa. Tunnistamista vaikeuttaa se, alaikäiset ihmiskaupan uhrit tunnistavat kokemuksensa usein vasta aikuisiässä. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 25; Kervinen & Ollus 2019, 9&43; Haapala ym. 2023.)

Hatkaan lähtemisen syynä ei tutkimuksen mukaan ole päihteet, mutta hatkan aikana nuoret kuitenkin lähes aina päätyvät käyttämään päihteitä (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 22). Hatkassa ollessaan aikuisten rooli päihteiden tarjoajina näyttäytyi toistuvana.

”Hatassa olen aina ollut vanhempien miehien kanssa ja käyttänyt huumeita tai alkoholia.” (23)

”Kaks sellasta nistiä vei mut kauppa keskuksen vessaan ja tyrkytti vetää kamaa, ja huijas mun puhelimen mult. Sit mä suunnistin jotenki sille kämpälle ilman luuria. Satoi vettä. Ku mä pääsin sinne kämpille takas, sinne tuli sen tytön joku parikymppinen kaveri, jonka kanssa ystävystyttiin. Tultiin juttuun tosi hyvin. Ne oli ollu “alalla” pidempään ku minä, mä olin silleen “oppipoika”-roolissa. Se kaveri sanokin, et se “otti mut sen remmiin”. Mä en nukkunu siel ollenkaan yhtään. Se, ja ihan vieraita ihmisiä, ihan vieras paikka, se oli ihan vitun kuumottavaa.” (36)

Päihteet liittyivät voimakkaasti rikolliseen toimintaan (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 22). Rikollisuus oli myös hatkassa olevan nuoren arkipäivää. Nuoret altistuivat myös väkivallan näkemiselle, mutta myös sen kokemiselle. Hatkassa olevat nuoret altistuvat järjestelmälliselle ja rikolliselle toiminnalle ja he ovat erityisen altis ryhmä joutua ihmiskauppan uhriksi. (Haapala ym. 2023, 122.)

” Hatkoissa Tapahtui aika paljon kaikkea, tutustuin huumeiden myyjiin ja aloin sitten myöhemmin samaa tekemään itse rauhoittaakseni käytön. Kaiken maailman nisti luukuissa sitä tuli aikaa vietettyä.” (7)

” Hatkan aikana jouduin väkivallan uhriksi ja tästä johtuen palasin itse kuitenkin takaisin sijaishuoltopaikkaan hyvin pian hatkoille lähtemisen jälkeen.” (31)

Hatkassa olevat nuoret ovat haavoittuvassa asemassa, he ovat vailla paikkaa, minne mennä ja usein ilman rahaa ja ruokaa. Hatkaan lähteminen tapahtuu usein äkkiä, eikä nuorilla ole mukanaan juuri mitään hatkassa ollessa. Vahingolliset aikuiset tarjoavat hatkassa oleville nuorille kyytejä, jotta nuoret pääsevät pakenemaan, he tarjoavat majapaikkaa, ravintoa ja päihteitä. Vahingolliset aikuiset altistavat nuoret myös väkivallan näkemiselle ja kokemiselle. Seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaukset nousivat aineiston analyysissä vahvasti esille toistuvana kokemuksena hatkan aikana. Nuoret ovat vahingollisten aikuisten armoilla, vailla suojelua. Hatkassa olevien vahingollisten aikuisten toiminta kuten nuoren kyyditys tai majoittaminen ei ole rangaistavaa toimintaa ja puuttumisen keinot vähäiset. Seksuaalinen väkivalta on rikos, mutta nuorilla on kynnystä ilmiantaa ja tehdä rikosilmoitus hatkan aikana tapahtuvista rikoksista.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Hatkassa oleva nuori on aina vaarassa ja alttiina pahuuden kokemiselle. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella hatkassa olevien nuorten näkökulmasta sitä, miten aikuisten muodostamat järjestelmät toimivat tai pettävät täysin. Tässä tutkimuksessa pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: millaisia Luhmannin kuvaamia autopoieettisia järjestelmiä hatkassa olevan nuoren systeemissä on sekä miten nämä järjestelmät resonoivat hatkassa olevan nuoren systeemissä.

Ekologinen kommunikaatioteoria auttoi tunnistamaan hatkassa olevien nuorten ympärillä toimivien aikuisten järjestelmiä. Läheiset, sijaishuoltoyksikön työntekijät, viranomaiset sekä vahingolliset aikuiset muodostivat tutkimuksen mukaan keskeisimmät järjestelmät hatkassa olevien nuorten ympärillä. Järjestelmät synnyttivät myös keskinäistä resonanssia, jota oli tunnistettavissa sijaishuoltoyksikön ja viranomaisten välillä. Tarkastellessa nuorten kommunikaatiota aikuisten muodostamiin järjestelmiin, tutkimuksen perusteella oli havaittavissa, että viranomaisten järjestelmä on nuorista kaukana, eikä sitä kohti syntynyt kommunikaatiota.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että hatkassa olevien nuorten ympärillä järjestelmistä on tunnistettavissa Luhmannin ekologisen kommunikaatioteorian mukaisia järjestelmiä, jotka muodostuvat läheisistä, sijaishuollon työntekijöistä, viranomaisista, eli sosiaalityöntekijöistä ja poliisista sekä haavoittavista aikuisista. Tutkimuksen tulokset osoittavat myös, että nuorten ympärillä olevat aikuisten muodostamat järjestelmien synnyttämä resonanssi on sekä turvaa tuovaa että turvattomuutta ja haavoittuvuutta aiheuttavaa.

Perheenjäsenet näyttäytyivät nuorten kokemuksissa turvaa resonoivana autopoieettisena järjestelmänä. Perheen luokse hatkaaminen vähentää myös rikoksen uhriksi joutumista (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 24). Nuorten kokemuksen perusteella perheenjäsenet etsivät, auttoivat taloudellisesti ja majoittivat heitä. On kuitenkin huomioitava se, että lastensuojelu on perheen olosuhteista nuoren huostaanottanut ja sijaishuoltoon sijoittanut, joten perheen luona olevat kasvuolosuhteet ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja hallinto-oikeuden vahvistamana todettu kasvua ja kehitystä vaarantaviksi tai sellaisiksi, joissa nuori omalla käytöksellään reagoi itseään vahingoittavasti. (LSL 417/2007 40§.)

Sijaishuollon työntekijöiden muodostama autopoieettinen järjestelmä sen sijaan näyttäytyi aineiston analyysin perusteella nuorten kokemana kahtia jakautuneelta. Yhtäältä sijais-

huollon työntekijät resonoivat välittämistä ja turvaa. Nuorten kokivat sijaishuollon työntekijöiden aidosti välittävän ja olevan kiinnostuneita heistä ja siitä, missä he ovat hatkassa ollessaan. Nuoret kokivat myös tärkeänä yhteydenpidon ja motivoinnin takaisin palaamisesta. Välittämisen ja turvan kokemus mahdollisti myös hatkasta palaamisen ilman pelkoa rangaistuksista tai epäasiallisesta kohtelusta.

Toisaalta sijaishuollon työntekijöiden muodostama autopoieettinen järjestelmä resonoi nuorten kokemuksissa turvattomuutta, arvaamattomuutta ja jopa kaltoinkohtelun kokemuksia. Aineiston analyysi nosti esille ilmiön, jossa nuoren huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittamisen lähtökohta on ollut kasvun ja kehityksen vaarantuminen tai nuoren oma käytös, joka vaarantaa hänen kasvunsa ja kehityksensä. Kuitenkin sijaishuollon arjessa on tunnistettavissa kaltoinkohtelua koko sen historian ajan, eikä siltä voi tänä päivänäkään ummistaa silmiä. Sijaishuollossa turvattomuuden kokemukset vaikuttivat hatkaan lähtemiseen ja sieltä palaamiseen.

Viranomaisten, eli sosiaalityöntekijöiden ja poliisien muodostama autopoieettinen järjestelmä synnytti ristiriitaista resonanssia. Nuorten kokemuksista aineiston analyysissa nousi sosiaalityöntekijän etäisyys, jonka toimintaa näyttäytyi nuorelle rajoituspäätöksen jatkajana tai sijaishuoltopaikan muuttajana. Sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyy pienenä nuorten kokemuksissa. Lastensuojelulain mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on olla lapsen asioista vastaava, siis perillä oleva ja lapsen tunteva. Aineiston analyysin perusteella tällaista kuvaa ei syntynyt.

Poliisiviranomaiset viranomaisjärjestelmänä näyttäytyi kiinniottavana ja välttelyn kohteena olevana. Herää kysymys luottamuksesta yhteiskuntaan ja aikuisiin. Tämä tuo esille sen, kuinka hatkassa olevien nuorten ympärillä olevien aikuisten järjestelmät eivät viranomaistasolla herätä luottamusta. Luottamus aikuisiin on ollut mahdollisesti jo pienestä asti horjunut epävakaiden ja vaarantuneiden kasvuolosuhteiden vuoksi.

Haavoittuvuutta ja pahuutta resonoivat aikuiset hatkassa olevien nuorten systeemissä nousivat aineiston analyysissa vahvasti esille. Näiden pahuutta ja nuorten haavoittuvuutta lisäävien tuntemattomien ja myös nuorten tuntevien aikuisten resonanssi nousi aineiston analyysin perusteella vahvaksi. Näiden aikuisten armoilla olevat nuoret ovat tilanteessa, jossa he ovat karanneet ja ovat vailla turvaa ja suojaa, usein ilman rahaa ja ruokaa. Tämä asettaa hatkassa olevat nuoret entistä haavoittavampaan asemaan ja altistavat heidät useille kielteisille kokemuksille, kuten päihteille, rikollisuudelle, seksuaaliselle hyväksi-

käytölle ja ihmiskaupalle. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että näiden aikuisten järjestelmässä hatkassa olevat nuoret altistuvat sellaiselle vaaralle, jolta heitä juuri huostaanotolla ja sijaishuoltoon sijoittamiselta on pyritty suojaamaan, mutta jossa suojele pettää täysin.

Hatkaaminen ilmiönä on ollut olemassa koko lastensuojelun historian ajan. Hatkaaminen on ilmiönä haasteellinen sen monitahoisuuden vuoksi. Oma kiinnostukseni ja ennakkokäsitys hatkaamisesta ennen tutkimuksen aloittamisesta näyttäytyi siten, että hatkaamiseen liittyy kaksi maailmaa, jossa toisessa on nuoren pakottava tarve lähteä hatkaan ja siihen liittyvät syyt ja lieveilmiöt. Toisaalta hatkassa oleva alaikäinen synnyttää viranomaisissa huolta, velvollisuuksia ja viranomaisyhteistyötä nuorten tavoittamiseksi. Oma lähtökohtainen käsitykseni oli, että nämä kaksi maailmaa ovat hyvin eriytyneet toisistaan ja sen vuoksi olin tutkielmassani kiinnostunut tarkastelemaan aikuisten roolia hatkassa olevien nuorten näkökulmasta.

Teoreettisen taustoituksen myötä lastensuojelu ja hatkaaminen näyttäytyivät monisyisenä ja kompleksisena sosiaalisena ongelmana, jossa jo lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa olevat nuoret altistuvat hatkaamisen myötä vielä haavoittavimmille tilanteille. Huolestuttava kehityssuunta on seksuaalirikosten kasvu ja ihmiskaupan olemassaolo hatkassa olevien uhkana. Aineisto analyysin perusteella aikuiset eivät juuri näyttäydy nuorten kokemuksissa suojelua tuovina aikuisina vaan turvallisten aikuisten poissaolona ja vastaavasti haavoittavien aikuisten aktiivisena roolina majoittajina, päihteiden antajina ja väkivallan tekijöinä.

Juuri voimaan tulevan lastensuojelulain uudistuksen tarkoituksena on pyrkiä puuttumaan paremmin hatkaamisen ehkäisemiseen, sen keston lyhentämiseen sekä sijaishuoltopaikkaan palauttamisen käytäntöjen sujuvoittamisen avulla. Lainsäädäntöuudistukset pyrkivät vastaamaan tässäkin tutkimuksessa esiin tulleisiin haasteisiin auttaa hatkassa olevia nuoria. Samanaikaisesti kuitenkin tulee pohtia kiinnipito- ja rajoitustoimenpiteiden vahvistuessa nuorten kokemukseen turvasta. Kuten tässäkin tutkimuksessa on noussut esille, nuorten hatkaamiseen liittyvät aikuisten järjestelmien resonanssi suhteessa nuorten muodostaman järjestelmän kanssa synnyttää sekä turvallisuutta että turvattomuutta. Aikuisten rajoittavan roolin vahvistaminen ei automaattisesti tarkoita nuorten kokeman turvallisuuden lisääntymistä. Päinvastoin rajoitustoimenpiteiden koettiin hatkan aikana edustavan rangaistuksia ja lisäävän epäluottamusta ja pelkoa palata aikuisten järjestelmien resonanssiin.

Saman suuntaisia johtopäätöksiä on Hatkassa Suomessa II -julkaisussa, jossa todetaan, että lastensuojelulaitoksissa asuvat ja sieltä hatkaavat nuoret kaipaavat enemmän välittämistä pelkkien rajoitusten sijaan. Tutkimuksen mukaan nuoret toivat esille, että hatkaamista voisi ehkäistä sillä, että aikuiset kuuntelisivat, halaisivat, uskoisivat heihin, olisivat vähättelemättä, reagoisivat pahaan oloon ja että nuorille syntyisi tunne, että heistä välitetään. (Minkkinen & Westerlund 2024, 13.) Lastensuojelun kehittämishankkeita onkin käynnissä hellyyteen ja välittämiseen liittyen. (Antikainen & Inkinen 2026.) Tämä tuo esille jälleen lastensuojeluun ja hatkaamiseen liittyvän rakkauden ja rajojen samanaikaisuuden, jossa lainsäädäntöä kehitetään rajoituskeinoja lisäämällä ja samalla käytäntöjä kehitetään välittämisen ja hellyyden lisäämiseksi.

Tutkimuksen tekeminen on ollut vaativa prosessi, jonka aikana olen kokenut vastuuta siitä, miten haavoittuvassa asemassa olevien nuorten näkemyksiä tutkin ja tuon esille. Tämä on asettanut tutkimuksen tekemisen aikana minulle eettisiä kysymyksiä siitä, millä tavoin onnistun tutkimaan sensitiivistä aihetta niin, että tutkimukseni on eettisesti kestävä ja luotettavaa. Tutkimukseni luotettavuutta tukee se, että olen kuvannut tutkimusprosessin, aineiston valinnan ja sen rajaukset läpinäkyvästi. Lisäksi olen auki kirjoittanut mahdollisimman tarkasti analyysin etenemisen ja sen, että lukijan on mahdollista jäljittää tulkinnat aineistosta tehtyihin havaintoihin. Lisäksi tutkimuksen rajoitukset on tuotu avoimesti esiin, mikä tukee tulosten arviointia.

Hatkaamista ilmiönä on tutkittu vähän ja aiempaa tutkimusta on tehty hatkaamisen syihin liittyen. Hatkaaminen on kuitenkin, kuten tämäkin tutkimus osoittaa yksi lapsia ja nuoria vahingoittavimmista kokemuksista. Toivon, että hatkaamista tutkittaisiin ja esimerkiksi sen tilastointia tarkennettaisiin. Tuntuu kestävämmältä ajatukselta, että nykyajan tilastointikulttuurissa, jossa kaikkea mitataan, ei hatkassa olevien nuorten määrää tarkasti tiedetä. Ajattelen tämän olevan yksi epäkohta, johon tulisi tarttua. Tänä päivänä yhä niukenevien resurssien ajassa kaikkea mitataan ja rahoitusta sen perusteella pitkälti myönnetään. Se herättää kysymyksen siitä, miten resursseja hatkaamisen ehkäisemiseksi, sen aikana nuorten auttamiseksi ja sen jälkeiseen aikaan paneutumiseen voidaan osoittaa ja perustella, jos siitä ei ole saatavissa tilastoitua tietoa, kuinka laajasta ilmiöstä on kyse. Kaikki nuoret eivät hatkaa, mutta se korostaa sitä, kuinka he, jotka hatkaavat on toistuvaa ja asettaa heidät yhä uudelleen pahuuden kokemuksille.

Lähteet

- Alasalmi, Päivi (2023) Älä hylkää hatkaavaa lasta. Lapsen maailma. Lastensuojelun keskusliiton media. Saatavilla: <https://lapsenmaailma.fi/artikkeli/ala-hylkaa-hatkaa-vaa-lastaa/>. Viitattu 5.9.2026.
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. 1. painos 1993. Jyväskylä: Vastapaino.
- Antikainen, Jenna & Inkinen, Helena (2026) Ilman rakkautta ei ole vaikuttavaa lastensuojelua. Pesäpuu ry, Lastensuojelun Keskusliitto & SOILA-koordinaatiohanke. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2026/05/Rakkaus-systeemisen-muutoksen-vipuvoimana-2026.pdf>. Viitattu 6.9.2026.
- Araneva, Mirjam (2022) Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko. 2. uudistettu painos. 1. painos 2016. Helsinki: Alma Talent.
- Bartoszko, Aleksanda & Herland, Mari D. (2025) Institutional escapes, breaks, and continuities: Reframing running away from residential child care institutions. *British Journal of Social Work* (2025) 55, 1103–1120. Saatavissa: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae176>. Viitattu 2.9.2026.
- Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard University Press. ProQuest Ebook Central - Reader
- Byers, K & Barton, J & Grube, W & Wesley, J & Akin, B & Hermes, E & Felzke, E & Roosevelt, R (2023) "I Ran to Make a Point": Predicting and Preventing Youth Runaway from Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1007/s10560-023-00930-3>. Viitattu 21.2.2026.
- Crosland, Kimberly & Joseph, Ruby & Slattery, Lindsey & Hodges, Sharon & Dunlap, Glen (2018) Why youth run: Assessing run function to stabilize foster care placement. *Children and Youth Services Review* 85 (2018), 35-42. Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.12.002>. Viitattu 18.4.2026.
- Greeson, Johanna & Briggs, Ernestine & Kisiel, Casandra & Layne, Christopher & Ake, George & Ko, Susan & Gerrity, Ellen & Steinberg, Alan & Howard, Michael & Pynoos Robert & Fairbank, John (2011) Complex trauma and mental health in children and adolescents placed in foster care: Findings from the national child traumatic stress network. *Child Welfare*, 90(6), 91-108. Saatavissa: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/complex-trauma-mental-health-children-adolescents/docview/1016368121/se-2>. Viitattu 5.9.2026.
- Eduskunnan oikeusasiamies (2023) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023 (K 15/2024vp) Saatavissa: [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023](#). Viitattu 22.2.2026.
- Eronen, T (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66881/978-951-44-8754-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 20.2.2026.
- EOAK/5377/2018 Saatavissa: <https://oikeusasiamies.fi/documents/235872516/250541620/5377-2018+Erityislasternsuojeluyksikk%C3%B6+Loikalan+kartano+-+Specialbarnskyddsenheten+Loikalan+kartano.pdf/d9bb056d-f34d-044c-7934-bf93f1816b31?t=1558353600261>. Viitattu 6.9.2026.
- EOAK/8603/2021 Saatavissa: <https://oikeusasiamies.fi/documents/235872516/250541620/EOA-8603-2021.pdf/8021a6d1-7888-9cb9-1280-1820d1afa3ae?t=1650456000934>. Viitattu 6.9.2026.

- Eräsaari, Risto (2013) Ilmiö muuttaa kaiken – Niklas Luhmannin systeemiteoria ja ilmiöiden maailma. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelu. (toim.) Janne Jalava. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja OÜ.
- Haapala, M & Kaijala, M & Minkkinen, M & Westlund, O (2023) Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. Saatavissa: [HatkassaSuomessa-raportti.pdf](https://hatkassaSuomessa-raportti.pdf). Viitattu: 22.2.2026.
- Haapala, M & Kaijala, M & Minkkinen, M & Westlund, O (2025) Hatkassa Suomessa IV. Lastensuojelun kehittämissyhteisö Pesäpuu ry. Saatavissa: <https://hatkassa.fi/tarinoita-hatkoilta>. Viitattu 25.1.2026.
- Hallituksen esitys (149/2025) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: [HE 149/2025 | Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi | Hallituksen esitykset | Finlex](https://www.finlex.fi/fi/esitykset/eduskunta/149/2025). Viitattu 22.2.2026.
- Hallituksen esitys ((252/2006) Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: [suomenlaki-almainsights-fi.ezproxy.ulapland.fi/#!/Bill/HE/2006%2F252///2026-03-22](https://www.finlex.fi/fi/esitykset/eduskunta/252/2006). Viitattu 22.3.2026.
- Harris, Lottie & Powell, Mary Ann & Moore, Tim & Dickson, Jessica & Ghani, Fatima (2025) Young people who spend unauthorised time away from care: A scoping review. Children and Youth Services Review 170(2025), 108-137. Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2025.108137>. Viitattu 19.4.2026.
- Healy, Karen (2022) Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice. Bloomstry Publishing Plc. ProQuest Ebook Central. Saatavissa: <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/detail.action?docID=7194254>. Viitattu 14.6.2026.
- Heino, Tarja (2020) Johdanto. Teoksessa Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. (toim.) Tarja Heino. Raportti 12/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>. Viitattu 4.9.2026.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2007) Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Hannu Heikkinen & Esa Roivio & Leena Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.
- Heiskanen, Laura (2024) Nuorten ryöstörikollisuuden piirteet -Poliisin tietoon tullut ryöstörikollisuus vuosina 2015-2013. Saatavissa: https://poliisi.fi/documents/25235045/59586767/raportti_nuorten_ry%C3%B6st%C3%B6rikollisuus_julkainen.pdf. Viitattu 6.9.2026.
- Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/bc4cbe88-f0c3-4f32-b56c-6f55d4b23be3/content>. Viitattu 18.4.2026.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hoikkala, S. (2020) Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950–2000. Akateeminen väitöskirja. Saatavissa: [Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950-2000](https://www.helsinki.fi/julkaisut/akademiset/2020/hoikkala_s_2020). Viitattu 25.1.2026.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9> Viitattu 6.9.2026.
- Hyvärinen Teoksessa Turvallisesti sijaishuollossa – Väkivaltatyön keinoja lastensuojelussa. (toim.) Susanna Hoikkala & Julia Kuokkanen. Lastensuojelun Keskusliiton

- verkkojulkaisuja 4/2017. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Turvallisesti-sijaishuollossa.pdf>. Viitattu 6.9.2026.
- Isoniemi, S (2023) Luvaton poissaoleminen sijaishuoltopaikasta. Poliisin antama virka-apu lastensuojeluviranomaiselle 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:20. Saatavissa: [Luvaton poissaoleminen sijaishuoltopaikasta. Poliisin antama virka-apu lastensuojeluviranomaiselle vuonna 2020](#). Viitattu: 20.2.2026.
- Isoniemi, S (2019) Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättämienn poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Monografiaväitöskirja. Vaasan yliopisto. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-865-8>. Viitattu 20.2.2026.
- Jalava, Janne & Kangas Risto (2013) Kommunikaatio, yhteiskunnan eriytyminen ja osasysteemin merkitys. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelu. (toim.) Janne Jalava. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.
- Järvinen, Petra & Repo, Jenni (2025) Perusoikeuksien ja rajoitustoimenpiteiden välinen jännite lastensuojelulaitoksissa: historiallinen ja oikeudellinen tarkastelu. Lakimies 7–8/2025. 1155–1181. Saatavissa: <https://orcid.org/0000-0003-0005-1783>. Viitattu 6.9.2026.
- Kallio Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. (toim.) Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kekkonen, O & Pekkarinen, Elina (2024) Hatkassa lapsen silmin. Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>. Viitattu 20.2.2026.
- Kervinen, Elina & Ollus, Natalia (2019) Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti. (HEUNI). Saatavissa: [819ec669-b388-0370-383a-2c1100599d5e](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6). Viitattu 6.9.2026.
- Kilpeläinen, Arja (2017) Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa Sosiaalityö ja teoria. (toim.) Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö. Ps-kustannus. E-kirja.
- Kukkonen, Assi (2025) Pahantapaisesta kelpo mieheksi: Tutkimus rangaistusten käytöstä Koivikon kasvatuslaitoksessa toiminnan alkuvaiheissa vuosina 1885-1920. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5437-4>. Viitattu 5.9.2026.
- Kääriälä, Antti (2021) Aina askeleen jäljessä? -Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulutus ja työllisyys jäävät keskimäärin muuta väestöä matalammaksi. Janus 29 (3), 286–291. <https://journal.fi/janus/article/view/101880/65548>. Viitattu 22.3.2026.
- Kääriälä, Antti & Hiilamo Heikki (2023) Sijaishuollon laatu ja vaikuttavuutta on parannettava. Yhteiskuntapolitiikka 88 (2023):2. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023041937691>. Viitattu 5.9.2026.
- Kääriälä, Antti & Keski-Säntti, Markus (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret: ennen teini-ikää ja teini-iässä sijoitettujen nuorten määrät ja taustat vuoden 1997 syntymäkohortissa. Teoksessa Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. (toim.) Tarja Heino. Raportti 12/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>. Viitattu 4.9.2026.
- Laine, Timo (2007) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

- Lastensuojelulaki (417/2007) Saatavissa: [Lastensuojelulaki | 417/2007 | Lainsäädäntö | Finlex](#). Viitattu 25.1.2026.
- Lehtonen, Irma & Telén, Janne (2013) Hatkassa – Selvitys nuorten luvattomista poisso-
oloista ja sijaishuoltopaikkojen käytännöistä. Lastensuojelun keskusliitto. Saata-
vissa: <https://www.lskl.fi/julkaisut/hatkassa/>. Viitattu 2.5.2026.
- Lin, Ching-Hsuan (2012) Children who run away from foster care: Who are the children
and what are the risk factors? Children and Youth Services Review 34 (2012), 807-
813. Saatavissa: [https://doi-
org.ezproxy.ulapland.fi/10.1016/j.childyouth.2012.01.009](https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1016/j.childyouth.2012.01.009). Viitattu 19.4.2026.
- Luhmann, Niklas (1990) Ekologinen kommunikaatio. Suomentanut Seppo Raiski 2004.
- Luukkonen, Sofia (2025) Diskurssianalyysi hatkanneiden nuorten identiteettien rakentu-
misesta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Saatavissa:
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20251030104230>. Viitattu 25.1.2026.
- Lähteenmaa, Jaana & Saarholm, Julia (2024) Lastensuojelujärjestelmän pirullinen haaste:
hatkaaminen – ja mitä sille voi tehdä? Nuorisotutkimus, 42(4), 49–57.
- Löfblom, Katariina & Alin, Minna & Salonen, Sanni & Kaittila, Anniina & Leinonen,
Leena & Kraav, Siiri-Liisi & Vornanen, Riitta & Anis, Merja & Karukivi, Max
(2024) Nuorten kokemukset sijaishuoltopaikasta julkisena ja yksityisenä tilana. Ja-
nus vol 32(4) 2024, 375–391. Saatavissa: <https://doi.org/10.30668/janus.147170>.
Viitattu 6.9.2026.
- Mayer, Goetz & Pearson, James C. (1975) Social control in the treatment of adolescents
in residential care: A dilemma. Child Welfare.
- Metsämuuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. 1. laitos, 1. painos. Jy-
väskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Minkkinen, Minna & Westerlund, Onni (2024) Pesäpuu ry, Hatkassa Suomessa II -Tilan-
nekuva lastensuojelun sijaishuoltopaikoista kadonneista lapsista ja kansalliset toi-
menpide-ehdotukset. Saatavissa: [Hatkassa-Suomessa-II-valmis.pdf](#). Viitattu
6.9.2026.
- Nieminen, Liisa (2010) Lasten ja nuorten tutkimus: Oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa
Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. (toim.) Hanna Lagström & Tarja Pösö &
Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopisto-
paino.
- Payne, Malcolm (2014) Modern Social Work Theory. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta
kuudelta vuosikymmeneltä. Verkkojulkaisuja 86. Nuorisotutkimusverkosto/Nuo-
risotutkimusseura. Saatavissa: <https://doi.org/10.57049/nts.319>. Viitattu 4.9.2026.
- Peltonen, Kirsi (2018) Muutokseen pyrkivä haastattelu kuormittavien elämän tapahtu-
mien jälkeen. Teoksessa Lasten haastattelu lastensuojelussa. (toim.) Sauli Hyväri-
nen & Tarja Pösö. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.
- Pitkäranta, Ari (2025) Laadullinen tutkimus 2.0. Johdatus laadulliseen tutkimukseen.
Saksa: Books on Demand.
- Pullmann, Michael D. & Roberts, Norene & Parker, Elizabeth M. & Mangiaracina, Kelly
J. & Briner, Leslie & Silverman, Morgan, Becker, Jeremy R. (2020) Residential
instability, running away, and juvenile detention characterizes commercially sex-
ually exploited youth involved in Washington State’s child welfare system. Child
Abuse & Neglect 102 (2020) 1044423. Saatavissa:
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104423>. Viitattu 2.9.2026.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät.
Tallinna: Printon Trükikoda.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. 2. uudistettu laitos. Gaudeamus.
- Räty, Tapio (2019) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 4.uudistettu painos. 1.
painos 2010. Helsinki: Edita.

- Räty, Tapio (2022) Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen. 5. uudistettu painos. 1. painos 2010. Helsinki: Edita.
- Räsänen, Pia & Jama, Abdulkadir (2023) "Mutta onhan se totta että hatkaaminen on todella itsetuhoista ja vaarallista.": Lastensuojelun sijaishuoltopaikasta hatkaaminen sitä kokeneiden näkökulmasta. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023052548058>. Viitattu 25.1.2026.
- Saastamoinen, Kati (2020) Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. E-kirja. Edita Publishing Oy.
- Sarri, Rosemary C. & Stoffregen, Elizabeth & Ryan Joseph P (2016) Running away from child welfare placements: Justice system entry risk. Children and Youth Services Review 67 (2016) 191-197. Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.06.012>. Viitattu 2.9.2026.
- Sevänen, Erkki (2013) Taide Luhmannin järjestelmäteoriassa. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelu. (toim.) Janne Jalava. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja OÜ.
- Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttättyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. (toim.) Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopistopaino
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2025) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_149+2025.pdf. Viitattu 25.1.2026.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2026) Lastensuojelulain muutokset vahvistavat sijaishuollon keinoja turvata lapsen arki. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelulain-muutokset-vahvistavat-sijaishuollon-keinoja-turvata-lapsen-arki>. Viitattu 8.8.2026.
- Suomen perustuslaki (731/1999) Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731> Viitattu 22.3.2026.
- Tarkkinen, Hanna & Forsberg, Hannele (2013) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):6. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014040923348>. Viitattu 6.9.2026.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2026) Sijoitukset kodin ulkopuolelle 2025. Tilastoreportti 14/2026. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. THL. Saatavissa: [Sijoitukset kodin ulkopuolelle - THL](https://tilastoreportti142026.thl.fi/sijoitukset-kodin-ulkopuolelle-2025). Viitattu 15.8.2026.
- Tietoarkisto Aila-tutkimusportaali (2025) FSD3738 Kokemuksia sijaishuoltopaikasta hatkaamisesta 2022–2023. Saatavissa: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3738>. Viitattu 25.1.2026.
- Tiili, Anna (2020) Katsaus kotimaisiin sijaishuoltoon kehitettyihin menetelmiin ja hyviin käytäntöihin. Teoksessa Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. (toim.) Tarja Heino. Raportti 12/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>. Viitattu 4.9.2026.
- Toikko, Timo (2017) Tapauskohmainen sosiaalityö. Teoksessa Sosiaalityö ja teoria (toim.) Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö. Ps-kustannus. E-kirja.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf. Viitattu 22.3.2026.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2026) Hyvä tieteellinen käytäntö. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>. Viitattu 22.3.2026.
- Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. (toim.) Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vilka, Henna (2025) Tutki ja kehitä. Jyväskylä: Santalahti-kustannus. 6., uudistettu painos.
- Virka-apuohjeistus (2022) Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissaolevaa lasta koskevat käytänteet, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa. Saatavissa: [Sijaishuoltopaikasta \(perhekoti tai lastensuojelulaitos\) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet](#). Viitattu 20.2.2026.
- Virka-aputaulukon lukuohje (2022) Saatavissa: [Lukuohje+virka-aputaulukko.pdf](#). Viitattu 20.2.2026.
- Virtanen, Mikko J. (2013) Muotoutuva teoria, muotoutuvat tutkimustavat. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelu. (toim.) Janne Jalava. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja OÜ.
- Vuori, Jaana (2021) Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo. Saatavissa: [Tutkimusetiikka ihmistieteissä - Tietokirjo](#). Viitattu: 22.3.2026.
- Yhdistyneet Kansakunnat (1959) Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavissa: [Lapsen oikeuksien sopimuksen koko teksti | UNICEF](#). Viitattu 22.3.2026.
- Zhang, Yiran & Chen, Jinyu (2026) Who They Are and Why They Run: A Scoping Review to Understand Running Away in Child Welfare System. Trauma, Violence, Abuse. Saatavissa: DOI: <https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1177/15248380261429515>. Viitattu 2.9.2026.